PROVINCIE Noord-Holland

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland

Beemster

Gemeentebeschrijving, april 1992

Foto omslag:
Voormalige pastorie uit
ca. 1860 aan de
Middenweg 181
te Middenbeemster

Inhoudsopgave

Verantwoording *5*

1. Inleiding *7*

2. Bodemgesteldheid *9*
2.1 Genese *9*
2.2 De bodem *9*
2.3 Afwatering *9*

3. Grondgebruik *11*
3.1 Algemeen *11*
3.2 Agrarisch grondgebruik *11*
3.3 Niet-agrarisch grondgebruik *12*
3.4 Landschapsbeeld *12*

4. Infrastructuur *13*
4.1 Landwegen *13*
4.2 Wateren *13*
4.3 Dijken *14*
4.4 Tramwegen *14*
4.5 Militaire infrastructuur *14*

5. Nederzettingsstructuur *17*
5.1 Algemeen *17*
5.2 Middenbeemster *17*
5.3 Zuidoostbeemster *18*
5.4 Westbeemster *19*
5.5 Noordbeemster *19*
5.6 Klaterbuurt *19*
5.7 Halfweg *19*
5.8 Buitengebied *20*

6. Bebouwingskarakteristiek *21*
6.1 Middenbeemster *21*
6.2 Zuidoostbeemster *22*
6.3 Westbeemster *22*
6.4 Noordbeemster *22*
6.5 Klaterbuurt *22*
6.6 Halfweg *22*
6.7 Buitengebied *22*

Verantwoording inventarisatie *25*

Geraadpleegde literatuur *27*

Tabel *29*

Herkomst afbeeldingen *31*

Afbeeldingen *33*

Register *53*

Colofon *56*

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedebouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:
- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19de eeuw - Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw - Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedebouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt het werk per gemeente verricht. Hiertoe wordt de gemeentelijke indeling van 14 maart 1988 (start MIP Noord-Holland) gehanteerd. Grenswijzigingen van later datum worden bij de betreffende gemeenten vermeld.

Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedebouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Beemster. Voor geografische, sociaal-economische en cultuurhistorische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regiobeschrijving Waterland worden geraadpleegd.
De gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.

De gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988. Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek, alsmede een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.
De MIP-werkzaamheden betreffende de gemeente Beemster zijn uitgevoerd door E. Raap, als stagiair sociale geografie verbonden aan de provincie Noord-Holland en door ir. R.L. Lourijsen, als inventarisator jongere bouwkunst verbonden aan de provincie Noord-Holland.

Haarlem, april 1992.

I. Inleiding

De gemeente Beemster ligt in de provincie Noord-Holland en omvat de dorpen Middenbeemster en Zuidoostbeemster, alsmede de buurtschappen Westbeemster, Noordbeemster, Klaterbuurt en Halfweg. De gemeente heeft als grens het midden van de ringvaart om de polder de Beemster. Dit betekent dus dat de gemeente Beemster qua landoppervlak identiek is aan de polder de Beemster. De oppervlakte bedraagt 7.185 ha. en het aantal inwoners is 7.647 (31-12-1989).
Grenswijzigingen zijn niet opgetreden sinds het ontstaan van de polder in 1612.

De gemeente Beemster grenst aan de gemeenten Westerkoggenland (noorden), Zeevang (oosten), Purmerend (zuidoosten), Jisp (zuidwesten), Graft-De Rijp (westen) en Schermer (noordwesten).
De gemeente Jisp en een deel van de gemeente Purmerend zijn per 1-1-1991 opgegaan in de nieuw gevormde gemeente Wormerland.

De gemeente Beemster maakt deel uit van het MIP-inventarisatiegebied Waterland, dat verder bestaat uit de gemeenten Akersloot, Broek in Waterland, Edam-Volendam, Graft-De Rijp, Ilpendam, Jisp, Katwoude, Landsmeer, Marken, Monnickendam, Purmerend, Schermer, Uitgeest, Wormer, Wijde Wormer en Zeevang.

Ten behoeve van de inventarisatie is de gemeente Beemster opgedeeld in de deelgebieden Beemster/Middenbeemster, Beemster/Zuidoostbeemster, Beemster/Westbeemster, Beemster/Noordbeemster, Beemster/Klaterbuurt, Beemster/Halfweg en Beemster/Buitengebied.
(Zie afbeeldingen 1 t/m 8)

2. Bodemgesteldheid

2.1 Genese

De Beemster was één van de grote 17de-eeuwse droogmakerijen. In 1570 werd voor het eerst van een plan tot droogmaking gesproken. Het octrooi dat uiteindelijk leidde tot de drooglegging volgde in 1607. Een compagnie van vijftien leden, voor het meerendeel gefortuneerde Amsterdamse kooplieden, financierde het geheel. In 1608 begon het droogmaken, maar reeds in 1610 brak de ringdijk en spoelden de pas drooggevallen gronden weer onder. In 1612 werd opnieuw begonnen met droogmaken en op 19 mei 1612 was de droogmakerij definitief een feit, waarna er geen overstromingen als gevolg van doorbraken van de ringdijk meer optraden.

2.2 De bodem

De polder de Beemster is ontstaan uit een voormalig meer. Op de bodem van dit meer hebben zich in de loop van de tijd kleisedimenten afgezet. Met de drooglegging kwam deze bodem aan de oppervlakte te liggen. De huidige bodem bestaat daarom uit oude zware zeeklei.
In het noordoosten van de polder ligt een klein deelgebied, Kruisoord genaamd. Dit land was voor de drooglegging een buitengedijkt veeneiland, dat tegenwoordig deel uit maakt van de polder en de gemeente Beemster. De gronden hier bestaan uit veen.
De gehele gemeente wordt gerekend tot het landschapstype van het droogmakerijenlandschap.
De gehele polder, ook Kruisoord, ligt beneden NAP. De gemiddelde hoogteligging van het lage gebied is 3,80 m. - NAP met grote oppervlakten tot 4 m. - NAP, terwijl als hooggelegen percelen op 3 m. - NAP kunnen worden opgevat. In het midden van de Beemster loopt van oost naar west een brede gordel, die ongeveer 50 cm. lager ligt dan de aangrenzende gebieden.
De ringdijk om de polder ligt gemiddeld op 2 m. + NAP.
(Zie afbeelding 9)

2.3 Afwatering

Door de niet vlakke bodem is de Beemster verdeeld in drie afdelingen met elk een eigen peil. Dit zijn de Bovenpolder, de Middenpolder en de Arenbergerpolder. De Middenpolder is daarnaast weer verdeeld in twee polders: de Hoge en de Lage Kilpolder.
De oppervlakte van de gehele Beemster bedraagt 7.185 ha. en is daarmee de grootste droogmaking in Noord-Holland na de Haarlemmermeer en de Wieringermeer. Vanaf haar ontstaan tot aan 1877/1885 vond de bemaling plaats door middel van molens. In 1864 waren dat er 49, verdeeld over 12 gangen. Twee van deze molens waren zogenaamde kilmolens. Hiervan waren 47 stuks vijzelmolens en twee schepradmolens.
Tussen 1877 en 1885 zijn deze molens vervangen door drie gemalen. Bij Oosthuizen werd in 1877 een stoomgemaal gebouwd, dat in 1921 verbouwd werd tot dieselgemaal. Bij de Rijp werd in 1880 een stoomgemaal gebouwd. In 1925 werd dit verbouwd tot een elektrisch gemaal. Aan het einde van de Schermerhornerweg, nabij Beets werd in 1885 een stoomgemaal gebouwd. Tot 1962 heeft dit stoomgemaal dienst gedaan. Vanaf de jaren '40 werd hierbij ook gebruik gemaakt van een elektromotor.
In 1962 heeft men de oude gemalen buiten werking gesteld en vervangen door moderner exemplaren. Het gemaal bij de Rijp (genoemd naar de Beemsterling Wouter Sluis) wordt elektrisch aangedreven, die bij Oosthuizen en Beets middels een motor.
Het water werd uitgeslagen op de Beemsterringvaart. Van daaruit vindt het water zijn weg via de Beemsteruitwatering, die loopt van het noord-

oostelijke deel van de ringvaart naar Lutjeschardam, ten noorden van Schardam, in de Zuiderzee/IJsselmeer. Het onderhoud van de Beemster-afwatering ligt in handen van de polder Beemster.
(Zie afbeelding 11)

3. Grondgebruik

3.1 Algemeen

De Beemster werd drooggelegd met (onder meer) als doel het winnen van cultuurgrond ten behoeve van de landbouw. Deze functie als agrarisch gebied heeft het tegenwoordig nog steeds. Er komen van oudsher drie vormen van landbouw voor: veeteelt, akkerbouw en tuinbouw. Er is nauwelijks sprake van industrie van enige importantie.

3.2 Agrarisch grondgebruik

Veeteelt, akkerbouw en tuinbouw komen naast elkaar voor, er is geen sprake geweest van een opeenvolging van de verschillende vormen van landbouw.
De veeteelt, voornamelijk melkveehouderij, maar ook mestvee, en de akkerbouw (aardappelen, tarwe en suikerbieten) nemen het grootste oppervlak in. De bedrijven liggen verspreid over de hele polder, er is geen sprake van een concentratie in een bepaald deel van de polder. De veehouderij heeft tot in de jaren '30 voornamelijk bestaan uit melkveehouderij, maar onder invloed van de economische crisis in die tijd heeft men zich toen ook gericht op de varkens- en kippenhouderij als neveninkomsten. Dit ging ten koste van de tot dan toe ook aanwezige schapenhouderij. De omvang van de mestveestapel kromp toen ook in.
De tuinbouw heeft tot aan het einde van de 19de eeuw een bescheiden rol gespeeld. Toen echter in 1885 de hele polder bemalen werd door stoomgemalen en men dieper kon afwateren, vond er een enorme uitbreiding plaats. Andere factoren die meespeelden waren de snelle afvoer van de produkten via de stoomtram naar Purmerend, Amsterdam en Alkmaar en de groeiende vraag in de steden. Men verbouwde fruit, groente en bloembollen, waarbij niet één bepaald produkt overheerste, maar waarbij verschillende produkten verbouwd werden.
Beemster was één van de Nederlandse tuinbouwcentra aan het begin van deze eeuw, en men exporteerde naar bijvoorbeeld Duitsland. In tegenstelling tot de akkerbouw en de veeteelt was er in de tuinbouw wel sprake van een concentratie van de bedrijven, namelijk in het zuidoosten van de polder; dat ook wel de 'Tuinhoek' genoemd werd. Elders in de polder kwam echter ook tuinbouw voor.
In de jaren '30 kwam aan de ontwikkeling in de tuinbouw een eind en kromp het zelfs in.

De percelering in de polder Beemster wordt bepaald door het gridpatroon van wegen en sloten in de polder (zie ook H. 4). Bij de verkaveling in 1612 heeft men de polder opgedeeld in blokken van 1,8 km. bij 1,8 km., die begrensd werden door sloten en/of wegen. Deze maat van 1,8 km. komt overeen met één Engelse zeemijl: veel bewoners in de nieuwe Beemster waren voorheen (binnen)visser geweest. Binnen de blokken was de richting van de percelen hetzij zuidzuidoost-noordnoordwest gericht, hetzij oost-west gericht, parallel aan of loodrecht op de wegen en sloten. De grootte van de percelen is in de loop van de tijd veranderd: er heeft schaalvergroting plaatsgevonden. Alleen in het tuindersgebied bij Zuidoostbeemster is deze oude verkaveling bewaard gebleven. De tuinbouwbedrijven aldaar waren van bescheiden omvang en vereisten geen grote percelen. Kruisoord heeft als voormalig veeneiland een uit de toon vallende perceelsvorm en richting. Kleine en smalle percelen, die het reliëf volgen zijn hier kenmerkend.
Tegenwoordig vinden akkerbouw, veeteelt en tuinbouw nog steeds plaats, waarbij de tuinbouw zich voornamelijk heeft teruggetrokken rond Zuidoostbeemster.

3.3 Niet-agrarisch grondgebruik

Daar de gemeente Beemster een agrarische gemeente was en is, bevindt zich van oudsher weinig industrie op het grondgebied. De aanwezige industrie was dan ook gebaseerd op de verwerking van agrarische produkten. Dit betrof in de MIP-periode een negental kleine zuivelfabriekjes, waar men melk en Beemsterkaas produceerde. Op de kaart van ongeveer 1900 is de fabriek 'De Hoop' te herkennen op de kruising van de Zuiderweg en de Middenweg. Alle fabrieken zijn thans verdwenen. Alleen namen op gevelstenen herinneren hier nog aan (de Vlijt, Wilhelmina, de Hoop, de Eendracht, de Toekomst, de Verwachting).
Aan de Rijperweg staat thans de enige zuivelfabriek die Beemster nog rijk is. Hier wordt onder meer de Beemsterkaas gemaakt.
Voor het overige zijn er geen industrieën in Beemster.
Bij Middenbeemster en Zuidoostbeemster zijn twee kleine industrieterreinen. Overig niet-agrarisch grondgebruik betreffen tegenwoordig de woonkernen, waarvan Middenbeemster en Zuidoostbeemster de belangrijkste zijn, een vijftal forten behorende bij de Stelling van Amsterdam (zie 4.5), twee sportterreinen bij Westbeemster en Zuidoostbeemster en een manege langs de Zuiderweg.

3.4 Landschapsbeeld

Het landschap in Beemster wordt bepaald door een open polderlandschap, met een regelmatige verkaveling, die versterkt wordt door een wegenpatroon dat een duidelijk gridpatroon heeft. Om de polder heen ligt een hoge ringdijk met een ringvaart. De bebouwing bevindt zich lintvormig langs de wegen, op regelmatige afstand geplaatst en gelijkmatig verspreid over de polder. Zwaartepunten van bewoning zijn de Jisperweg en de Middenweg. De kernen Middenbeemster en Zuidoostbeemster zijn te beschouwen als kruisdorpen, ontstaan op een kruising van wegen. Van noord naar zuid loopt de Rijksweg 7. In het zuidelijk deel liggen vijf forten ten behoeve van de Stelling van Amsterdam. Langs de wegen staan aan weerszijden bomen. De boerderijen zijn vanaf de weg toegankelijk middels een brug over de parallel aan de weg lopende sloten. Fruitboomgaarden en dichter op elkaar beplante bomen geven aan het zuidoostelijke deel van Beemster een besloten karakter.

(Zie afbeeldingen 6A en 6B)

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen

Het patroon van wegen in de gemeente Beemster is aangelegd met de drooglegging in 1612. Het heeft een gridpatroon, met als hoofdwegen twee zuidzuidwest-noordnoordoost lopende wegen, de Jisper- en Middenweg, waaraan Westbeemster, Noordbeemster en Middenbeemster liggen. Drie andere wegen in dezelfde en acht wegen die er haaks op staan – de Rijper-, Draaiorder- en Volgerweg zijn hiervan de belangrijkste – completeren het geheel. Via een aantal wegen met in het verlengde bruggetjes kan men de polder verlaten. Dit patroon weerspiegelt duidelijk de ideeëen van de 17de eeuw: de mens die in staat is de natuur aan zich te onderwerpen en in te richten naar eigen inzicht.
Ook over grote delen van de ringdijk heeft men wegen aangelegd.
Dit wegenpatroon heeft gedurende de MIP-periode geen uitbreidingen gekend. Veranderingen betroffen verharding en de aanleg van een tramlijn langs een aantal wegen (zie 4.4). Op de kaart van Kuyper uit 1869 blijkt dat een groot deel van de wegen dan al verhard is. Dit is relatief snel te noemen. Tussen 1869 en 1904 wordt een groot deel van de in 1869 nog niet verharde wegen ook verhard, zodat in 1904 bijna alle wegen zijn verhard.
Na de MIP-periode zijn er twee nieuwe wegen aangelegd: Rijksweg A 7 tussen Leeuwarden en Zaandam en de provinciale weg S 10 van Purmerend naar De Rijp. Beide wegen zijn aangelegd langs bestaande sloten, de A 7 langs de Oostersloot, de S 10 langs de Draaiordersloot. Deze laatste weg wordt daarom ook de Draaiorderweg genoemd.
Met de aanleg van de A 7 is in het noorden van Beemster een aantal wijzigingen opgetreden. De Kruisoorderweg is in functie gedegradeerd. Het middendeel ten oosten en westen van de A 7 is onverhard en op sommige plaatsen verdwenen. Het oostelijk deel van de Kruisoorderweg heet tegenwoordig Kerkeweg. Een aantal andere wegen is met de komst van de A 7 in twee niet met elkaar verbonden stukken gedeeld. Ter hoogte van de Volgerweg ligt een fietsers- en voetgangersbrug over de A 7.
De Schermerhornerweg is in functie gestegen. Vanaf de Middenweg tot aan Schermerhorn is het nu een weg voor het doorgaand verkeer van Hoorn naar Alkmaar.
Een nieuwe weg betreft de Havermeerweg in het noordoosten van de gemeente.
Rond de kernen Middenbeemster en Zuidoostbeemster heeft uitbreiding van het wegenpatroon plaatsgevonden als gevolg van de groei van die dorpen.
Tot slot zijn van de verschillende forten af wegen aangelegd naar de hoofdwegen toe.
(Zie afbeeldingen 2, 3 en 10)

4.2 Wateren

Wateren speciefiek ten behoeve van het transport van mensen en goederen hebben in de polder de Beemster niet gelegen. De aanwezige wateren bestonden uit sloten voor de afwatering van de polder. Over deze sloten heeft waarschijnlijk wel vervoer van mensen en goederen plaatsgevonden, maar dit was bijzaak. Met de verharding van de wegen en de komst van de tramlijn, beide aan het einde van de 19de eeuw, is dit geheel verdwenen. In de sloten heeft een aantal overhalen gelegen, die dienst deden als waterscheiding tussen de verschillende onderdelen van de polder (Midden-, Arenberger- en Bovenpolder, zie ook 2.3). Deze zijn thans verdwenen.
De ringvaart van de Beemster had een afwateringsfunctie tijdens de MIP-

periode; dit is tegenwoordig nog steeds het geval. Het zuidelijke deel ervan tussen Purmerend en Spijkerboor maakt deel uit van het Noordhollands kanaal. Dit deel is breder dan het overige deel van de ringvaart. Voor de opening van het Noordhollands kanaal in 1824 maakte dit deel van de ringvaart deel uit van de vaarverbinding van Alkmaar naar de Zuiderzee. Zij was daarom ook toen reeds verbreed.
(Zie afbeelding 11)

4.3 Dijken

De enige dijk in de gemeente Beemster betreft de ringdijk om de polder. Deze ligt hoger dan de dijken aan de overkant van de ringvaart. Dit in verband met het veiligstellen van de investering van de rijke Amsterdamse kooplui mocht de Zuiderzeedijk het begeven: de nieuwe polder zou dan niet meteen onderlopen, daar zou een hogere waterstand voor nodig zijn dan de waterstand die het oude land overspoelde.
Over een deel van de dijk heeft men landwegen aangelegd (zie 4.1). Over het westelijke deel van de dijk tussen Klaterbuurt en Schermerhorn heeft tussen 1895 en 1931 de stoomtram gelopen.
In de polder zelf liggen geen dijken. Alleen langs Kruisoord, een voormalig buitendijks gelegen veeneiland, ligt een lage kade.
(Zie afbeelding 11)

4.4 Tramwegen

Spoorlijnen hebben nooit door Beemster gelopen. De lijn Zaandam-Purmerend-Hoorn werd oostelijk van de gemeente aangelegd. Beemster is wel aangesloten geweest op het tramlijnennet van de Tweede Noordhollandse Tramwegmaatschappij (TNHT). Op 17 juli 1895 werd de stoomtramlijn van Purmerend naar Alkmaar geopend. De lijn liep vanaf Purmerend de Beemster in over de Purmerenderweg-Volgerweg-Nekkerweg-Rijperweg naar Middenbeemster, om vandaar via de Rijperweg naar Klaterbuurt te gaan, alwaar de tram de ringdijk op ging. Deze werd gevolgd tot aan Schermerhorn, waarna de Beemsterringvaart werd overgestoken. Stations langs deze lijn lagen onder meer in Middenbeemster en bij Klaterbuurt, het station voor passagiers uit De Rijp.
Een groot gedeelte van het vervoersgebied van deze lijn lag in een agrarisch landschap. Dit bracht met zich mee dat er door de TNHT grote aandacht werd besteed aan het vervoer met een agrarische inslag: op marktdagen vertrokken de trams reeds om ongeveer 04.00 uur. Tevens zorgden de trams voor het vervoer van melk naar de melkfabrieken in onder andere Beemster en Purmerend. De concurrentie met het autoverkeer werd op den duur zo hevig, dat de lijn Purmerend-Alkmaar in 1931 werd opgeheven. Vanaf dat moment rijden er bussen vanuit Purmerend de Beemster in, om van daaruit naar onder andere Hoorn en Alkmaar te gaan.
(Zie afbeelding 10)

4.5 Militaire infrastructuur

Ten behoeve van de Stelling van Amsterdam, een kringstelling van permanente vestingbouw rond de hoofdstad, die tevens gold als laatste bolwerk in het geval van een aanval op Nederland, zijn in Beemster vijf forten en een aantal inundatie- en damsluizen gebouwd. De forten bestaan alle nog, van de inundatiewerken resteren nog één inundatiesluis en twee damsluizen. Al deze werken zijn gebouwd in het zuidelijke deel van de gemeente.
Van oost naar west ging het om de volgende forten. Het Fort benoorden Purmerend is gelegen ten noordoosten van de afslag Middenbeemster van de A 7, aan de oostelijke ringdijk. Dit fort werd in 1912 voltooid en had

als taak het afsluiten en verdedigen van de Beemsterringdijk, de Purmerender- en Rijperweg. Het Fort aan de Nekkerweg, gelegen aan de noordwestzijde van de kruising Nekkerweg-Volgerweg, werd gebouwd tussen 1896 en 1913 en had als taak het afsluiten en verdedigen van de Nekkerweg en de Volgerweg. Het Fort aan de Middenweg op de zuidelijke ringdijk, werd tussen 1895 en 1913/14 gebouwd en had als taak het afsluiten en verdedigen van de Middenweg en de Zuiderweg. Het Fort aan de Jisperweg werd gebouwd op de aansluiting van de Jisperweg op de zuidelijke ringdijk. Het fort kwam gereed in 1914 met de voltooiing van de bomvrije gebouwen. Het had als taak het afsluiten en verdedigen van de Jisperweg.
Het Fort bij Spijkerboor was het hoofdverdedigingspunt van het noordelijk deel van de Stelling. Het werd tussen 1910 en 1913 gebouwd bij de kruising van het Noordhollands kanaal met de Knollendammervaart en de westelijke Beemsterringvaart. Deze wateren hadden een strategische waarde als toegangsweg vanuit het noorden. De taak van het fort was dan ook het afsluiten en verdedigen van de westelijke Beemsterringvaart en de daarlangs lopende kaden en wegen. Door de bijzondere taak kreeg het een extra voorziening in de vorm van de heden ten dage nog aanwezige pantserkoepel.
Ten behoeve van de inundatie van het voorland, de Beemsterpolder in dit geval, werd in Beemster aan de zuidelijke ringdijk aan de oostzijde van de Beetsersloot een inundatiesluis gebouwd tussen 1890 en 1891. Middels deze sluis kon de Beemsterpolder onder water worden gezet.
De Beemster werd in tweeën geïnundeerd, het noordelijke deel moest alleen drassig worden, het zuidelijke deel moest geheel onder water lopen. Om deze scheiding uit te voeren werden er damsluizen gebouwd. Aan de Rijperweg in Middenbeemster werd een exemplaar gebouwd in 1899, aan de Volgerweg ter hoogte van de Jispersloot werd een andere damsluis gebouwd. Deze is waarschijnlijk tussen 1914 en 1918 aangelegd, als uitbreiding en verbetering van de toen bestaande situatie.
(Zie afbeeldingen 10 en 11)

5. Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

De gemeente Beemster is al vanaf de drooglegging in 1612 een bestuurlijke eenheid. Vanaf de Franse tijd is het een zelfstandige gemeente geworden. Grenswijzigingen hebben zich sedertdien niet voorgedaan.
De Beemster was in de 17de eeuw een favoriete omgeving voor de rijke Amsterdamse kooplieden om hun vrije tijd door te brengen. Zij lieten vele buitens en grote stolpboerderijen bouwen. Deze zijn in de 18de en 19de eeuw afgebroken, slechts een paar exemplaren zijn bewaard gebleven.
De huidige gemeente Beemster is een agrarische gemeente met twee dorpen: Middenbeemster en Zuidoostbeemster en een viertal buurtschappen: de van oorsprong agrarische buurtschappen Westbeemster en Noordbeemster en de oude arbeidersbuurtjes Klaterbuurt en Halfweg. In het oorspronkelijke ontwerp was er sprake van het bouwen van vele kleine buurtjes op vrijwel iedere kruising van twee wegen. Dit is in de praktijk niet gelukt. Veel van deze kernen zijn of nooit ontstaan, of zijn niet als zodanig te onderscheiden. Er is hier veeleer sprake van enige verdichting van de bebouwing langs een kruipsunt. Verder wordt er langs de diverse wegen in de gemeente verspreide bebouwing aangetroffen, voornamelijk bestaande uit stolpboerderijen en arbeiderswoningen.
De opzet van het hoofdstuk is als volgt. Eerst worden de dorpen Middenbeemster en Zuidoostbeemster beschreven. Dan komen de buurtschappen Westbeemster, Noordbeemster, Klaterbuurt en Halfweg aan de beurt. Het buitengebied wordt als laatste behandeld.
(Zie afbeelding 8)

5.2 Middenbeemster

Middenbeemster werd na de drooglegging van de Beemster in 1612 gesticht als hoofddorp in de nieuwe polder. Het dorp is gelegen op de kruising van de Middenweg en de Rijperweg. Het kreeg als centrum een ruim, rechthoekig veemarktplein. Rondom dit plein verrees de dorpsbebouwing met onder meer een Nederlands-Hervormde kerk, een school, een smidse en het 'Heerenhuis' (zetel van het polderbestuur, thans gemeentehuis). In Middenbeemster woonden bijna alleen middenstanders en rentenierende boeren, aangevuld met een aantal notabelen en arbeiders. De verkaveling in grote en brede blokken maakte het mogelijk voor de boeren om op het eigen land te wonen en niet in een dorp. Doordat de Rooms-Katholieke en de tuindersgemeenschap een eigen oriëntatie en centra hadden (resp. Westbeemster en Zuidoostbeemster) bleef Middenbeemster beperkt van omvang. Tussen 1640 en 1840 veranderde er niet veel, de bebouwing concentreerde zich langs de Middenweg en de Rijperweg, met enige verdichting bij de kruising van deze wegen.
Pas in de 19de eeuw begon Middenbeemster te groeien. Gebouwd werden onder andere het Raadhuis (1826), de bebouwing rond 'het Landje' en het buurtje om de Lindengracht. In de tweede helft van de 19de eeuw komt daar nog een aantal burgerwoonhuizen bij, vooral langs de Middenweg (zie ook afb. 12).
De bebouwing die in deze eeuw is neergezet is van bescheidener afmetingen. Het ging vooral om middenstandsbedrijfswoningen, met name langs de Rijperweg. Aan de noordzijde van het dorp werd langs de Middenweg ook een aantal woningen neergezet. Deze lintbebouwing werd niet doorgezet naar het noorden. Een andere uitbreiding uit de periode voor de Tweede Wereldoorlog betrof het buurtje rond de Leeghwaterstraat, waar onder andere de gemeentesecretarie en de MAVO werden gebouwd.

Na 1945 is het dorp vooral westwaarts gegroeid ten noorden van de Rijperweg. Latere uitbreidingen gingen verder naar het noordwesten en het zuidwesten. De laatste nieuwbouw is gesitueerd ten noordoosten van de kruising Middenweg/Rijperweg. Thans is Middenbeemster een dorp met langs de wegen een aantal meerendeels oudere huizen, waarvan er vele winkelpanden zijn. Daarachter een paar straten met nieuwbouw. Daartussendoor een aantal openbare gebouwen.
Middenbeemster heeft binnen de gemeente een viertal functies, te weten verzorging (middenstand), openbare voorzieningen, verenigingsleven (café's) en wonen.
(Zie afbeeldingen 12 en 14)

5.3 Zuidoostbeemster

Zoals de naam al aangeeft is dit dorp gelegen in het zuidoosten van de gemeente, gelegen aan de Purmerenderweg en de Zuiderweg, nabij Purmerend. Het is tegenwoordig samen met Middenbeemster een zwaartepunt van bewoning in de gemeente. Dit is echter pas sedert het beging van de jaren zestig van deze eeuw het geval.
De zuidoosthoek was vanaf het ontstaan van de polder de Beemster in gebruik als tuinbouwgebied, met name ten behoeve van Amsterdam. In de loop van de 18de eeuw breidde deze tuindersgemeenschap zich steeds verder uit. Met het verdwijnen van de 17de-eeuwse buitenverblijven (zie ook 5.8) aan het einde van de 18de en aan het begin van de 19de eeuw hebben veel tuinders zich als zelfstandige ondernemers gevestigd in Zuidoostbeemster. De naam Tuinhoek voor dit deel van de gemeente kwam toen in zwang.
Een typische tuindersgemeenschap bleef de Tuinhoek tot in het midden van de 19de eeuw. Vanaf ongeveer 1860 gingen steeds meer rentenierende boeren uit de andere delen van de gemeente zich vestigen in de 'Zuidoost'. Vele typische rentenierswoningen langs de Purmerenderweg herinneren hier ook nu nog aan. De renteniers wilden na het stoppen van het agrarisch bedrijf in de buurt van de markt in Purmerend blijven wonen. Van een echt dorp was echter nog geen sprake. De bebouwing stond lintvormig langs de Purmerenderweg en de Zuiderweg. De bebouwing langs de Purmerenderweg dateert grotendeels uit de periode 1898-1910, die langs de Zuiderweg van 1910-1925.
In de jaren twintig van deze eeuw vond er een uitbreiding van het wegenpatroon plaats met de aanleg van de Wouter Sluislaan en de Jacob Boumanlaan. Langs en tussen deze nieuwe lanen wordt tussen 1925 en 1940 een wijksgewijze uitbreiding gerealiseerd. Verdere uitbreiding in die periode vindt plaats langs de oostkant van de Purmerenderweg en langs de Zuiderweg. Zuidoostbeemster groeide uit tot een dorp. De bevolking bestond in de jaren dertig uit tuinders, hoewel hun aantal steeds meer terugliep, rentenierende boeren, middenstanders en employées. Het merendeel van de beroepsbevolking werkte in Purmerend.
Na de Tweede Wereldoorlog heeft er wederom een uitbreiding plaatsgevonden. De gronden ten westen en ten noordwesten van de bebouwing van 1940 werden ontwikkeld voor woonhuizen. Dit heeft vooral zijn beslag gehad tussen 1956 en 1958 toen er 152 koopwoningen gebouwd werden, bijna alle voor mensen van buiten Beemster (Purmerend en Amsterdam). Na 1958 is aan deze ontwikkeling abrupt een einde gekomen, omdat van hogerhand (gemeente en provincie) de groei geremd werd. Zuidoostbeemster mocht volgens de richtlijnen van de provincie niet verder groeien in verband met het behoud van het agrarische karakter van de gemeente en in verband met de aanleg van de A7, die vlak langs de toen bestaande bebouwing werd gepland. Uitbreiding is er vanaf die tijd wel geweest, namelijk ten noorden van het Zuiderpad, ten noorden van de J. Grootlaan en ten zuiden van de P. Kramerstraat.
Met de nieuwe bebouwing werd ook het wegenpatroon uitgebreid (zie afb. 13). Ook thans is Zuidoostbeemster een buitenbeentje in de

gemeente. Woonden vroeger vooral de tuinders in dit deel van de gemeente (tuinbouw wordt overigens nog steeds rond Zuidoostbeemster bedreven), tegenwoordig is het merendeel van de inwoners niet werkzaam in de gemeente, of is er helemaal niet geboren.
(Zie afbeeldingen 13 en 15)

5.4 Westbeemster

Dit buurtschap neemt in de gemeente Beemster een aparte positie in in levensbeschouwelijk opzicht. Het is de Rooms-Katholieke buurt in de gemeente. Hoewel het excentrisch in de polder ligt, had dit buurtschap in de parochie een centrale plaats, omdat de Schermer er ook toe behoorde. Het is daarom dat in Westbeemster een grote kerk
(de St. Johannes de Doper uit 1880), een klooster (O.L.V. van Lourdes uit 1910), een parochiehuis en een aantal katholieke scholen werden gebouwd.
Westbeemster ligt in zijn geheel langs de Jisperweg en heeft een typische lintbebouwing. Enige verdichting van de weg af vindt plaats rond de kerk. In de MIP-periode is er in Westbeemster weinig veranderd. Uitbreiding heeft nauwelijks plaatsgevonden. Er is vervanging van bestaande bebouwing gepleegd en een aantal openbare gebouwen (kerk e.d.) is erbij gekomen.
Ook na de MIP-periode is er weinig gebeurd. In de toekomst zal Westbeemster niet groeien; vanuit de gemeente bestaan geen plannen in die richting.
(Zie afbeelding 6A)

5.5 Noordbeemster

Dit buurtschap is gelegen ten noorden van Middenbeemster aan de Middenweg. Net als in Westbeemster is er hier sprake van lintbebouwing, met een verdichting bij de kruising met de Oosthuizerweg. De huizen langs de Middenweg staan minder dicht op elkaar dan in Westbeemster het geval is.
In de MIP-periode heeft er nauwelijks uitbreiding plaatsgevonden van de bebouwing. Net als in Westbeemster heeft vervanging van bestaande bebouwing plaatsgevonden. Na de MIP-periode is het buurtschap ook nauwelijks gegroeid.
(Zie afbeelding 6A)

5.6 Klaterbuurt

Het buurtschap Klaterbuurt is gelegen ten westen van Middenbeemster, aan het einde van de Rijperweg vlak bij de Westdijk. Het was van oudsher (al vóór de MIP-periode) een landarbeidersbuurt. De huisjes ('keukens' genaamd) waren klein en eenvoudig van opzet.
In Klaterbuurt lag tussen 1895 en 1931 een station langs de tramlijn Purmerend-Alkmaar. Dit werd aangelegd ten behoeve van de passagiers uit De Rijp, dat vlak bij Klaterbuurt, aan de andere kant van de ringvaart is gelegen.
Tijdens de MIP-periode heeft er nauwelijks uitbreiding plaatsgevonden, met uitzondering van de bebouwing ten behoeve van het station. Tegenwoordig zijn veel van de arbeiderswoninkjes verdwenen en vervangen door grotere huizen. Klaterbuurt is in omvang iets gegroeid.
(Zie afbeelding 6B)

5.7 Halfweg

Net als Klaterbuurt is Halfweg een landarbeidersbuurt geweest. Het is gelegen langs de Volgerweg en de Nekkerweg, ten zuiden van het Fort aan de Nekkerweg. De naam Halfweg komt waarschijnlijk doordat het

buurtschap ongeveer halverwege Middenbeemster en Purmerend lag (en ligt).
De bebouwing bestond voornamelijk uit kleine arbeiderswoningen. Halfweg ligt vlak bij Zuidoostbeemster en het is daarom niet verwonderlijk dat rond deze kern tuinbouw werd en wordt bedreven. Halfweg heeft daarom ook een beslotener karakter dan bijvoorbeeld Klaterbuurt. Gedurende de MIP-periode heeft er nauwelijks uitbreiding van de bebouwing plaatsgevonden, met uitzondering van de aanleg van het fort en de bijbehorende gebouwen.
Na de Tweede Wereldoorlog is vervangende nieuwbouw gepleegd en zijn verschillende arbeiderswoningen samengevoegd tot grotere woningen.
(Zzie afbeelding 6B)

5.8 Buitengebied

Het buitengebied is van oudsher het gebied waar Beemster zo bekend om is: rechte wegen, die haaks op elkaar staan, waarlangs grote stolpboerderijen werden gebouwd. Vanaf de wegen kon men wijde vergezichten waarnemen over de polder.
In de 17de eeuw werden vele grote boerderijen en buitenhuizen gebouwd door rijke Amsterdamse kooplieden, die er hun buitenverblijf van maakten. In de boerderijen werden speciaal voor deze mensen grote opkamers gemaakt, waar de pachter van het land niet mocht komen. Hij moest achter deze opkamer wonen.
Deze boerderijen en buitenplaatsen verdwenen in de Franse tijd. Het ging de Republiek economisch niet voor de wind en de armer wordende kooplieden kwamen steeds minder naar de ver weg van Amsterdam gelegen Beemster. Slechts één buitenhuis is bewaard gebleven, namelijk Rusthoeve (1798) op de hoek van de Volgerweg en de Middenweg. Enkele 17de-eeuwse boerderijen met opkamer bestaan ook nu nog (o.a. de Eenhoorn en de Lepelaar).
De meeste boerderijen die tegenwoordig in Beemster staan dateren uit de 19de eeuw, toen de landbouw bloeide en er een uitbreiding van het aantal boerderijen heeft plaatsgevonden, verspreid over de hele gemeente. De stolpboerderij overheerst in grote mate. Andere voorkomende typen dateren veelal van na de Tweede Wereldoorlog. Het gaat dan om een los woonhuis met een schuur erachter.
Naast de boerderijen werden er ook arbeiderswoningen neergezet. De landarbeiders woonden dus niet alleen in buurtschappen als Klaterbuurt en Halfweg, maar ook vlak bij de boeren bij wie ze in dienst waren.
(Zie afbeeldingen 6A en 6B)

6. Bebouwingskarakteristiek

6.1 Middenbeemster

Middenbeemster werd in 1982 aangewezen als beschermd dorpsgezicht; de begrenzing komt voornamelijk overeen met de achtererfgrenzen van de dorpsbebouwing aan de Middenweg en de Rijperweg. De ruimtelijke veranderingen in de tweede helft van de 19de eeuw zijn zeer bepalend geweest voor het huidige karakter van Middenbeemster. In de twee zuidwestelijk gerichte kwadranten van het kruisdorp bleef de van oorsprong ruime verkaveling gehandhaafd; de bebouwing werd gekenmerkt door over het algemeen vrijstaande bebouwing. Rond 1850 werden hier, aan de westzijde van de Middenweg, enige beeldbepalende, van de weg teruggelegen, panden gebouwd. Vermeldenswaard zijn enige rentenierswoningen, de pastorie en het polderhuis. De rentenierswoningen hebben één bouwlaag met doorgetrokken middenpartij, een schilddak met zwarte pan, gecementeerde sierstukken op de hoeken en rond de kozijnen, dubbele schoorstenen en bewerkte windveren. De pastorie en het polderhuis bestaan uit twee hoge bouwlagen met schilddak, risalerende en doorgetrokken middenpartijen, geknikte respectievelijk getoogde bovenlichten en gecementeerde lijsten en sierelementen. De voorterreinen van deze panden zijn hier relatief diep en hebben fraaie erfbeplanting. Van bijzondere waarde is de opeenvolging van de gemetselde boogbruggen met monumentale smeedijzeren hekwerken. Het noordwestelijk kwadrant van Middenbeemster is in de periode 1850-1940 het meeest intensief bebouwd met behoud van de stedebouwkundige opzet uit de 17de eeuw. Het westelijk gedeelte van de Rijperweg vormt door de dichte bebouwing en door het feit dat de sloten gedempt zijn een centrale ruimte in het dorp naast het marktplein. De bebouwing is aaneengesloten of soms met kleine tussenruimten direct aan de straat gebouwd. De bouwhoogte is over het algemeen anderhalf tot twee bouwlagen met een veelal steile kap, waarvan de nok loodrecht op de weg gericht is. Door de opbouw van de gevelwand uit afzonderlijke gebouwen ontstaat een afwisselend straatbeeld. Enige oudere panden zijn alleen van een gecementeerde voorgevel voorzien. Aan de noordzijde van dit deel van de Rijperweg zijn voornamelijk winkels gesitueeerd en aan de zuidzijde bevinden zich veelal rentenierswoningen. Vermeldenswaard is een huizenblok naast het zogenaamde Herenhuis dat stijlkenmerken van de Amsterdamse School vertoond. Kenmerkend voor het centrale marktplein is de tegenstelling tussen de ruimtelijke beperking van de westelijke helft en de relatief open overzijde van het plein met de kerk en een boerderij als voornaamste dominante elementen. De bebouwing aan het plein heeft voor het overgrote deel een horeca functie en wordt gevormd door panden met een hoogte van één bouwlaag met zadelkap op een relatief breed, maar ondiep perceel. De nok van de steile kap is evenwijdig aan de rooilijn gericht. De veemarkthekken getuigen van de vanouds aanwezige centrumfunctie van Middenbeemster, evenals het café Marktzicht (1890). Vanaf de markt is het noordwestelijk deel van de Middenweg vrij dicht bebouwd met voornamelijk middenstandswoningen. Deze panden hebben twee bouwlagen en zijn voorzien van zadel- of mansardekappen.
Het noordoostelijk kwadrant van Middenbeemster wordt gekenmerkt door de overgang naar het agrarisch gebied; hier zijn enige losse arbeiderswoningen en boerderijen gesitueerd. Het zuidoostelijk kwadrant nabij het Marktplein is het oudste deel van Middenbeemster; naast de dichte bossage en de verspreide laagbouw staat de beeldbepalende N.H. kerk uit 1618, naar ontwerp van Hendrik de Keyzer.

6.2 Zuidoostbeemster

De bebouwing van Zuidoostbeemster is in de periode 1850-1940 voornamelijk langs de Zuiderweg en de Purmerenderweg gesitueerd. Aan de Zuiderweg staan vrijstaande middenstandshuizen dicht op elkaar. Deze panden hebben veelal één bouwlaag met kapverdieping en een doorgetrokken middendeel. De mansarde- of zadelkappen zijn met rode pan gedekt en de nok is haaks op de weg gericht. Aan de Purmerenderweg staan de panden eveneens dicht op elkaar en hebben dezelfde karakteristiek; aan de oostzijde van deze weg zijn de woningen echter gedekt met een zwarte pan. Meer noordwaarts, tot de kruising met de Volgerweg, staat de bebouwing minder dicht op elkaar en zijn aan de oostzijde enige villa's onder samengestelde daken gesitueerd. De woningen aan de W. Sluislaan en de J. Bouwmanlaan zijn meer complexmatig en uniform van opzet; deze panden hebben twee bouwlagen onder zadeldak en de noklijn staat veelal haaks op de weg gericht. Aan de W. Sluislaan is de O.L. school uit 1930 een beeldbepalend object.

6.3 Westbeemster

In het buurtschap Westbeemster is de architectuur van woningen en winkels uit de periode 1850-1940 van weinig belang. Belangrijke objecten zijn hier de aan de westzijde van de Jisperweg gelegen gebouwen met kerkelijke functies. De R.K. kerk St. Jan de Doper en de ernaast gelegen pastorie werden in 1878 met neo-Gotische stijlkenmerken gebouwd naar ontwerp van Y. Bijvoets. Het ernaast gelegen klooster- en scholencomplex van O.L.V. van Lourdes uit 1910 is nog gaaf in verschijningsvorm; na 1940 zijn de functies van dit pand gewijzigd.

6.4 Noordbeemster

De bebouwing van Noordbeemster beperkt zich tot enige openbare gebouwen (horeca en lagere school) nabij de kruising van Middenweg en Oosthuizerweg; voor het overige uit kleine arbeiderswoningen langs de noordoostzijde van de Oosthuizerweg. Deze woningen zijn sober in verschijningsvorm en bestaan uit één bouwlaag met zadel- of mansardekap.

6.5 Klaterbuurt

In het buurtschap Klaterbuurt is, op een enkel object na, de bebouwing uit de MIP-periode geheel verdwenen of sterk aangetast. Vermeldenswaard zijn enige stolpboerderijen en de tot boerderij verbouwde paardestallen van een voormalige buitenplaats (Rijperweg 17).

6.6 Halfweg

De voornamelijk uit arbeiderswoningen bestaande bebouwing uit de MIP-periode in Halfweg is uit de MIP-periode nabij de kruising Volgerweg en Nekkerweg gesitueerd. Deze objecten bestaan uit twee woningen onder zadeldak, waarbij de noklijn veelal evenwijdig aan de weg gericht is. Een opvallend object aan de Volgerweg is een klein houten pand, dat als slachterij dienst heeft gedaan. Tevens vormt het Fort aan de Nekkerweg een beeldbepalend onderdeel van de bebouwing van Halfweg.

6.7 Buitengebied

De boerderijen in de Beemster hebben de vorm van een stolp. De meeste boerderijen zijn opgetrokken uit rode baksteen, of uit baksteen en hout. Enkele boerderijen zijn helemaal van hout. In Beemster zijn ongeveer 800 agrarische bedrijven waarvan 300 van voor 1940 dateren en tevens

nog gaaf zijn in hoofdvorm en detaillering. De stolpboerderijen van na 1850 onderscheiden zich in hoofdvorm nauwelijks van de 17de- en 18de-eeuwse pachtboerderijen met voorhuizen die sterk leken op Amsterdamse grachtenhuizen. De voorgevels met verhoogde middenpartij onder zadeldak of in de vorm van een halsgevel, worden dan echter volkomen symetrisch. De opkamer en de daaronder gelegen keuken zijn eveneens verdwenen en in de middenpartij werd veelal een dubbele deur ontworpen die slechts op zon- en feestdagen gebruikt werd. Entree en dorsdeuren bevinden zich aan de zijzijde van de boerderij. De voorgevel is een pronkgevel gebleven en de bedrijfsactiviteiten bevinden zich aan de achterzijde. Gecementeerde hoekpilasters en een risalerende middenpartij kenmerken de Beemsterstolp; de gecementeerde ornamentering is echter verschillend uitgevoerd. De boerderijen zijn veelal met een zwarte pan gedekt en hebben een hoge rechte schoorsteen. Ronde schoorstenen en rietgedekte daken komen echter ook voor. De vensters zijn veelal getoogd en de kozijnen worden versierd met gecementeerde lijsten of wenkbrauwen. De kroonlijsten variëren in breedte en zijn ter hoogte van de middenpartij veelal onderbroken. Een type gevel met minder stadsallure is die met de enkele voordeur en de dorsdeur aan weerszijden van de middenpartij met houten kopschot. Praktisch alle boerderijen worden gekenmerkt door de zeer verzorgde erfbeplanting, de smeedijzeren hekwerken en de soms fraaie toegangsbruggen. In het buitengebied van Beemster zijn vervolgens vermeldenswaard: de pastorie van de Doopsgezinde Vermaning (1872; Middenweg 88), onderdelen van de Stelling van Amsterdam (ca. 1890), herenhuizen (ca. 1880) aan de Noorddijk (no. 23), de Jisperweg (no. 29) en de Volgerweg (no. 37, 41 en 79), een weegbrug bij een voormalige zuivelfabriek (Jisperweg bij no. 144), een voormalig gemaal (1885) aan de Noorddijk (no. 19) en enige voormalige scholen (ca. 1890) aan de Volgerweg (no. 8), de Jisperweg (no. 88) en de Purmerenderweg (no. 24).

Verantwoording inventarisatie

Bij de inventarisatie van objecten uit de MIP-periode in de gemeente Beemster is gekeken naar gaafheid, detaillering en de eventuele architectuur- of lokaalhistorische waarde. Openbare gebouwen als scholen, kerken, postkantoren en raadhuis zijn, voor zover uit de MIP-periode stammend, integraal opgenomen in de inventarisatie, alleen al op grond van hun historische-functionele waarde. Binnen de groep objecten in de kernen en het buitengebied is getracht een overzicht te geven van de meest gave exemplaren van de verschillende voorkomende types van woonhuizen en boerderijen. Daarnaast is een aantal bijzondere objecten, zoals beschreven in de bebouwingskarakteristiek, in het MIP-bestand opgenomen. De gemeente Beemster kende in de periode 1850-1940 voornamelijk verdichting en uitbreiding van bebouwing langs de bestaande infrastructuur. Inventarisatie op basis van een stedebouwkundige typologie werd derhalve niet relevant geacht.

Geraadpleegde literatuur

De Bruijn, H. en De Nooij F., *Portret van de Beemster 1962*, Amsterdam 1962.

Danner, H., *Van water tot land, van land tot water. Verwikkelingen bij de indijking van de Beemster.* Hoogheemraadschap van Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland en het Waterschap 'de Waterlanden', 1987.

Engel, W.I. en Kok, J., *Stoomtrams van Wadden tot IJ*, Rotterdam 1973.

Goudeau, J.J.W., *Concept register Stelling van Amsterdam, Het Noorden*, Provinciaal bestuur van Noord-Holland, Haarlem 1990.

Kooiman, D., *De zeeweringen en waterschappen van Noord-Holland*, Alphen aan den Rijn, 1936.

Kok, J., *'t Boemeltje van Purmerend, boot-, tram- en treinverbindingen tussen Amsterdam en Waterland, alsmede de stoomtram Purmerend-Alkmaar*, Schoorl 1980.

Korte sociografische beschrijving van de gemeente Beemster, Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland, Haarlem 1986.

Landschapsonderzoek Noord-Holland, regio G, Waterland, uitgevoerd door Buro Maas te Zeist in opdracht van de Dienst Ruimte en Groen (vml. P.P.D.) van de provincie Noord-Holland, 1986.

Stiboka, *De bodem van Noord-Holland*, Wageningen/Haarlem 1974.

Vries, mr. G. de, *De zeeweringen en waterschappen van Noord-Holland*, Haarlem 1864.

Tabel

De hieronder volgende inwoneraantallen van de gemeente Beemster zijn ontleend aan de Databank van de Vakgroep Sociale Geografie van de Universiteit van Amsterdam.

Jaartal	Inwoners
1851	3.035
1860	3.362
1870	3.817
1880	4.300
1890	4.637
1900	4.387
1910	4.832
1920	5.252
1930	5.165
1940	5.450
1989 (31/12)	7.647

Herkomst afbeeldingen

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland. Provinciale Planologische Dienst Noord-Holland 1983.

2. Gemeente Beemster 1859. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden nr. 19 IV.

3. Gemeente Beemster 1869. Kuyper, J., *Gemeente-atlas van de Provincie Noord-Holland,* Groningen 1984.

4. Gemeente Beemster 1904. *Historische Atlas Noord-Holland,* Den Ilp 1989. Kaart nr. 279 Schermer (1904) nr. 280 Beets (1904), nr. 295 De Rijp (1904) en nr. 296 Middenbeemster (1904). 4A noord, 4B zuid.

5. Gemeente Beemster 1943. Amerikaanse Stafkaart AMS M831, sheet 345 De Rijp en 349 Zaandam. 5A noord, 5B zuid.

6. Gemeente Beemster 1983. Topografische Kaart 1:25.000 1983 (verkleind), blad 19D Wormerveer, 19E Obdam en 19G Purmerend. 6A noord, 6B zuid.

7. Gemeente Beemster 1985. Topografische Kaart 1:50.000 1985. Blad 19 oost (Alkmaar-oost).

8. Indeling MIP-deelgebieden.

9. Bodem en landschap in Beemster, tekening auteur 1991.

10. Wegen in Beemster, tekening auteur 1991.

11. Wateren in Beemster, tekening auteur 1991.

12. Ontwikkeling bebouwing Middenbeemster. De Bruijn, H. en de Nooij, F., *Portret van de Beemster 1962,* Amsterdam 1962.

13. Ontwikkeling bebouwing Zuidoostbeemster. De Bruijn, H. en de Nooij, F., *Portret van de Beemster 1962,* Amsterdam 1962.

14. Plattegrond Middenbeemster.

15. Plattegrond Zuidoostbeemster.

16. Overzichtskaartje gemeente Beemster.

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland

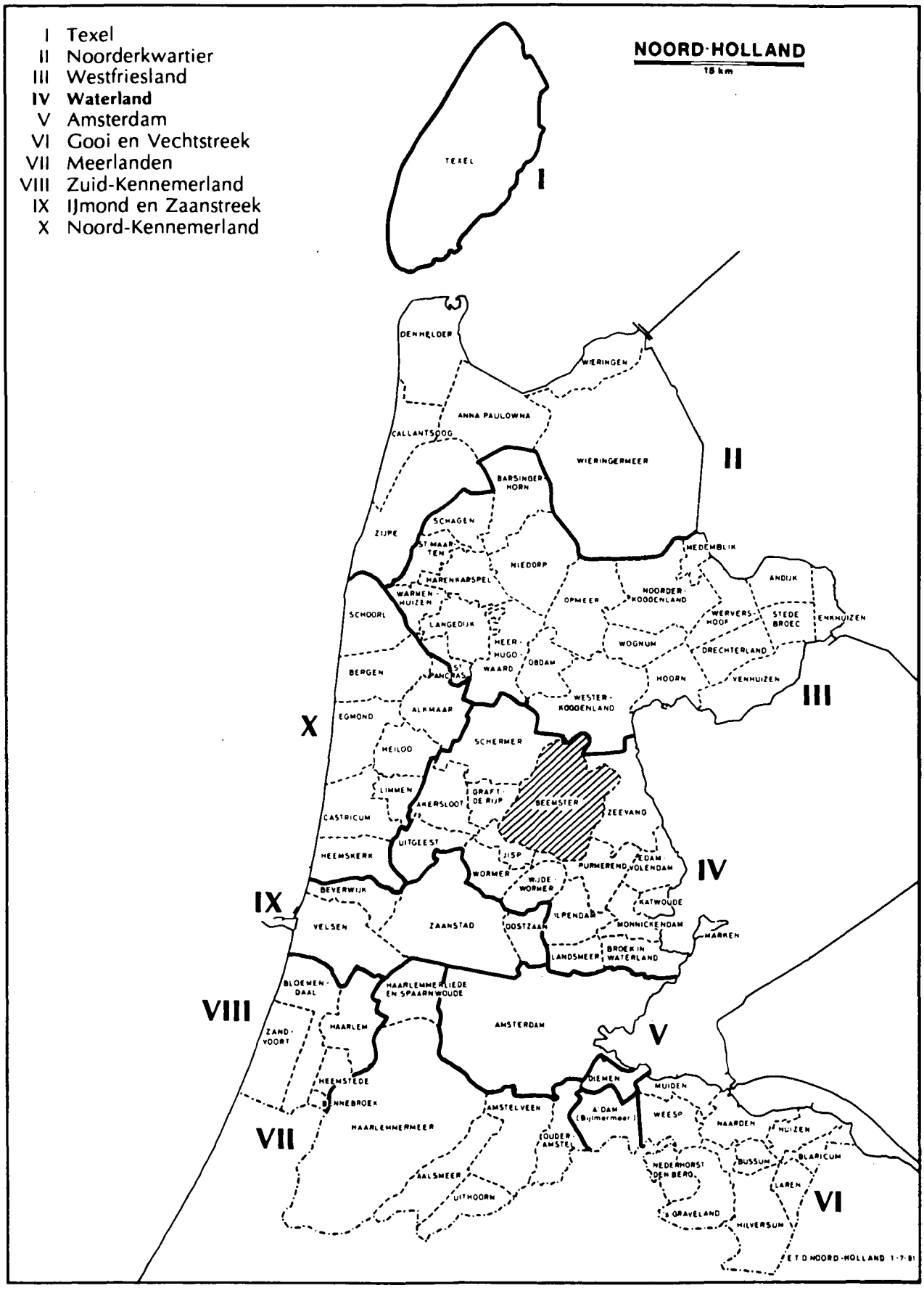

2. Gemeente Beemster in 1859

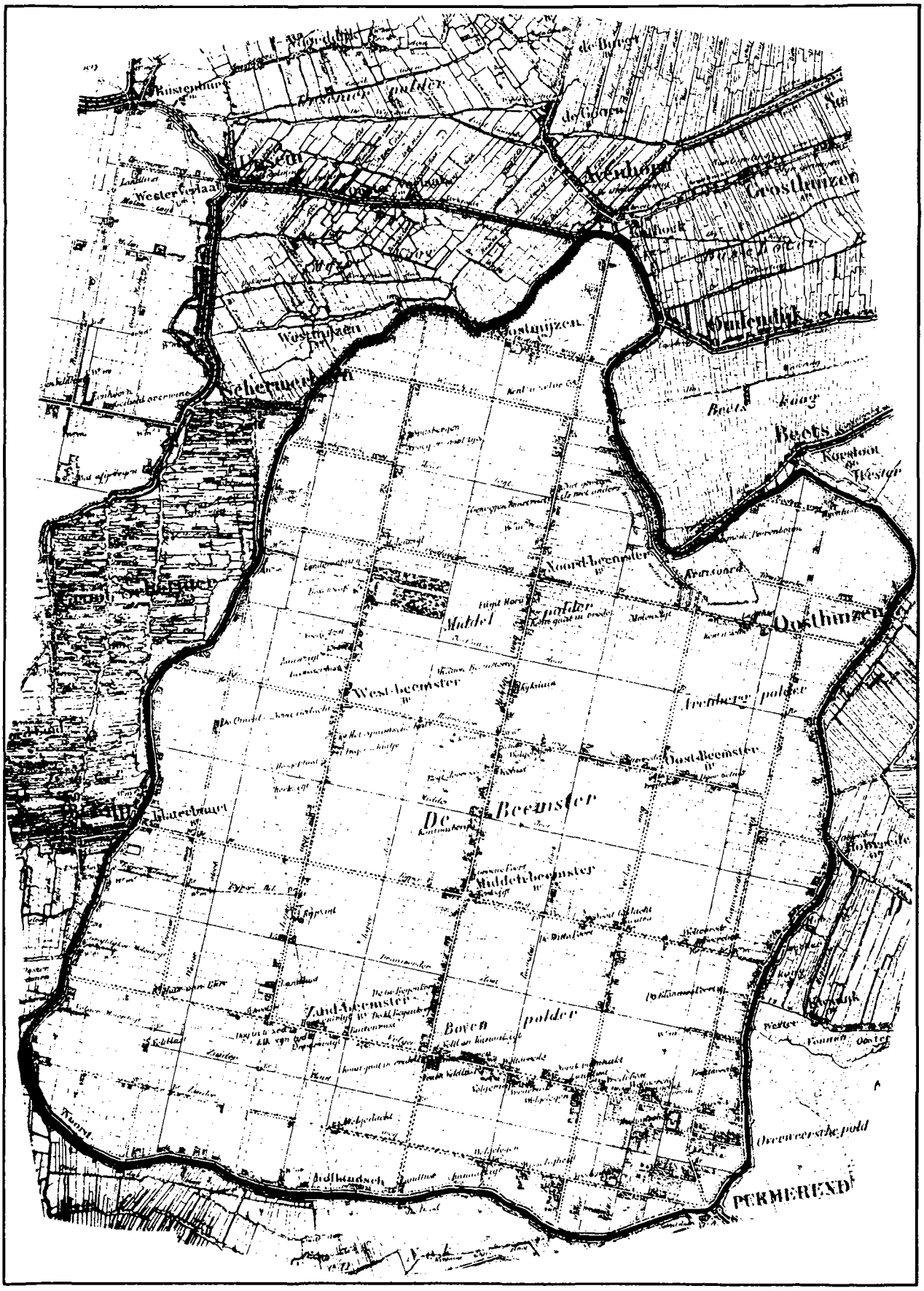

3. Gemeente Beemster in 1869

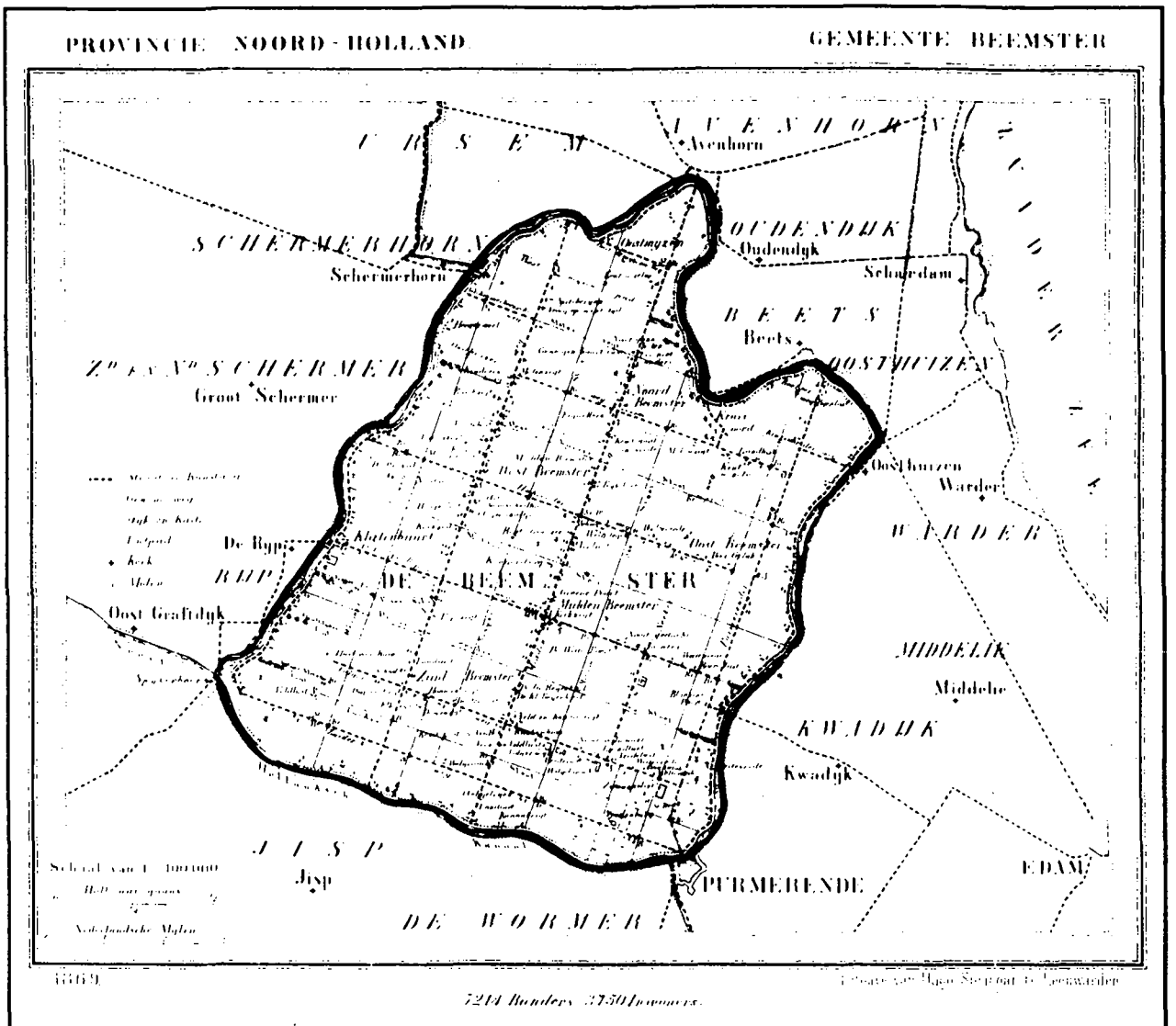

7244 Bunders 27500 Inwoners.

4A. Gemeente Beemster in 1904: noord

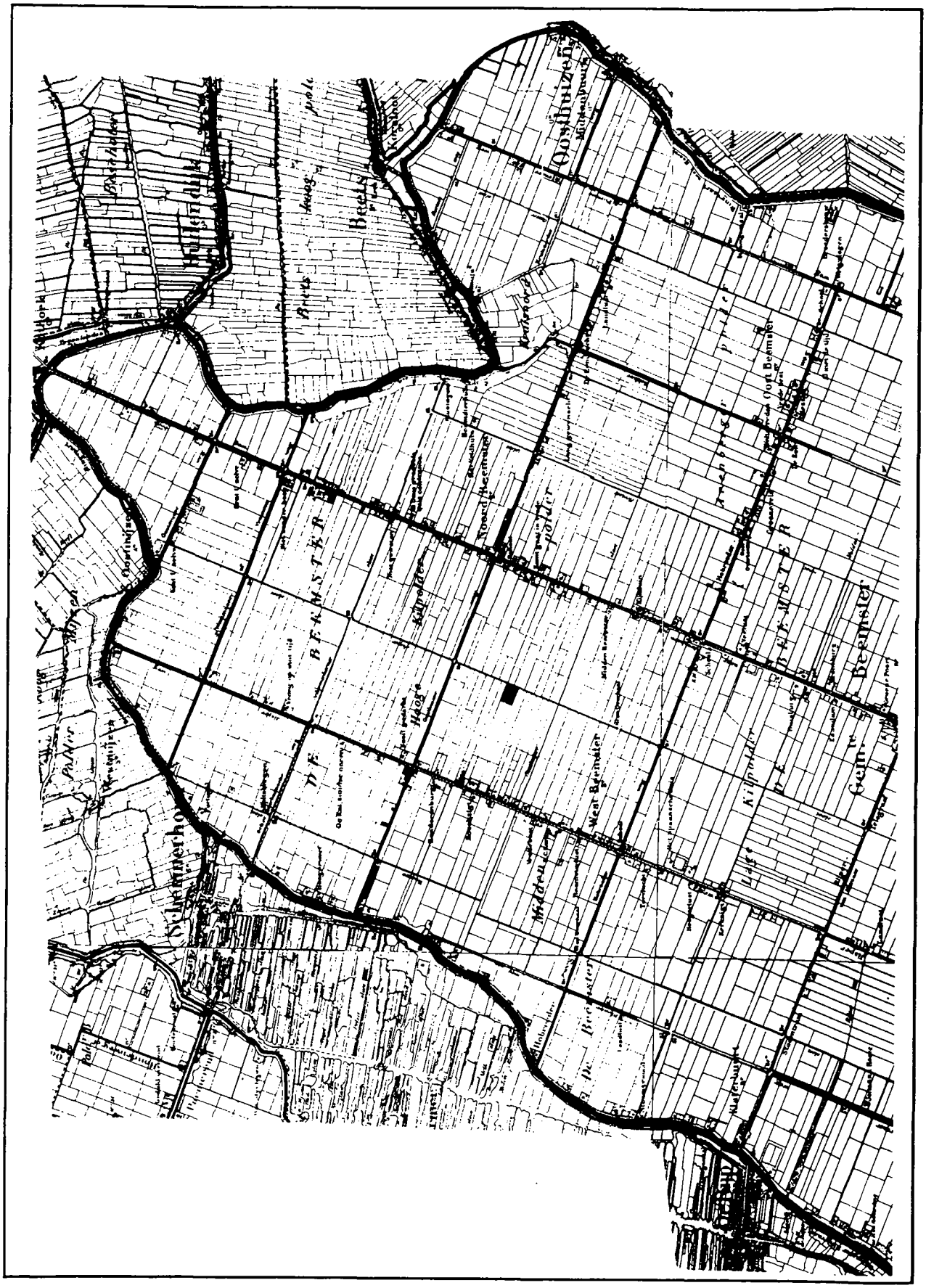

4B. Gemeente Beemster in 1904: zuid

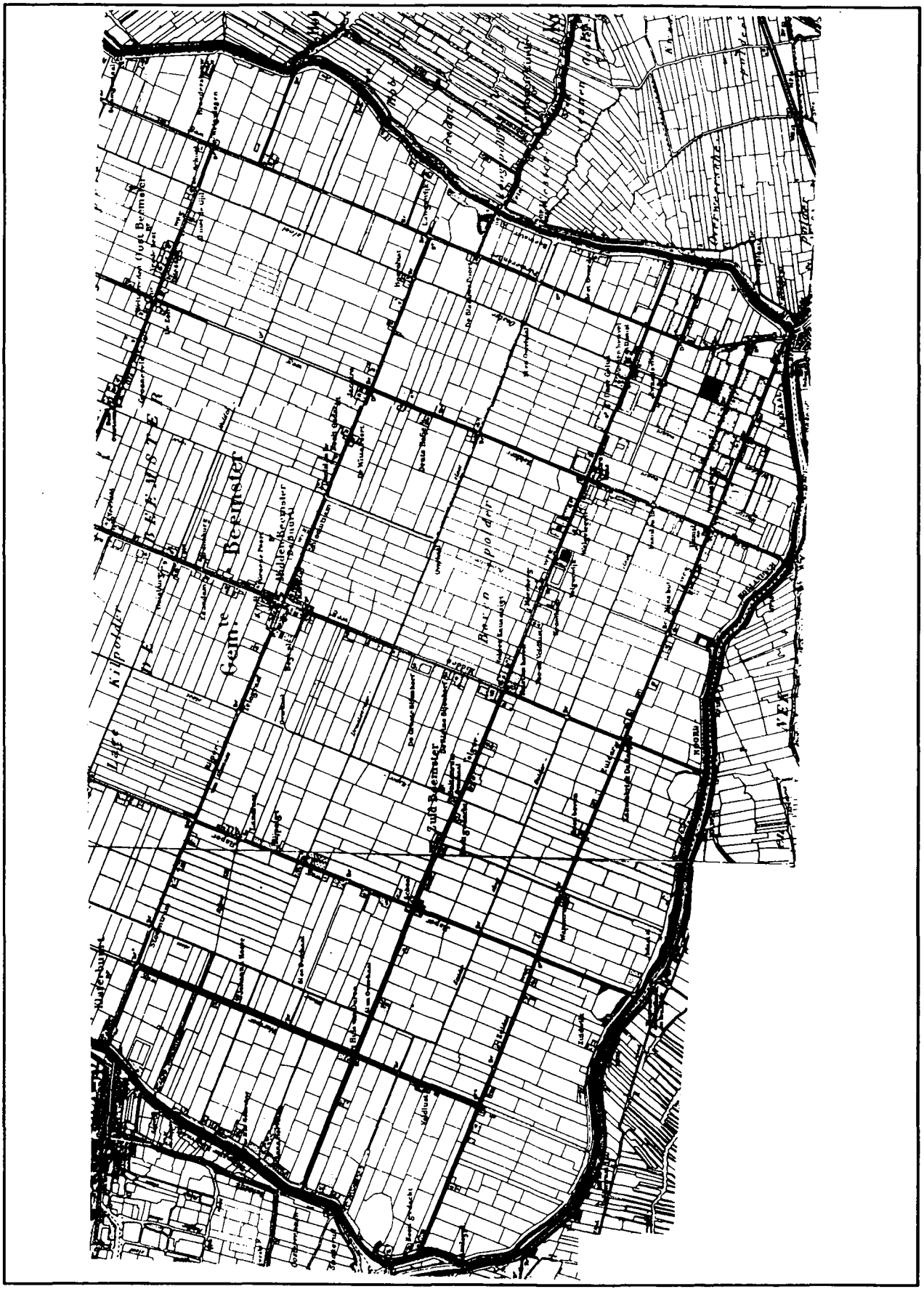

5A. Gemeente Beemster in 1943: noord

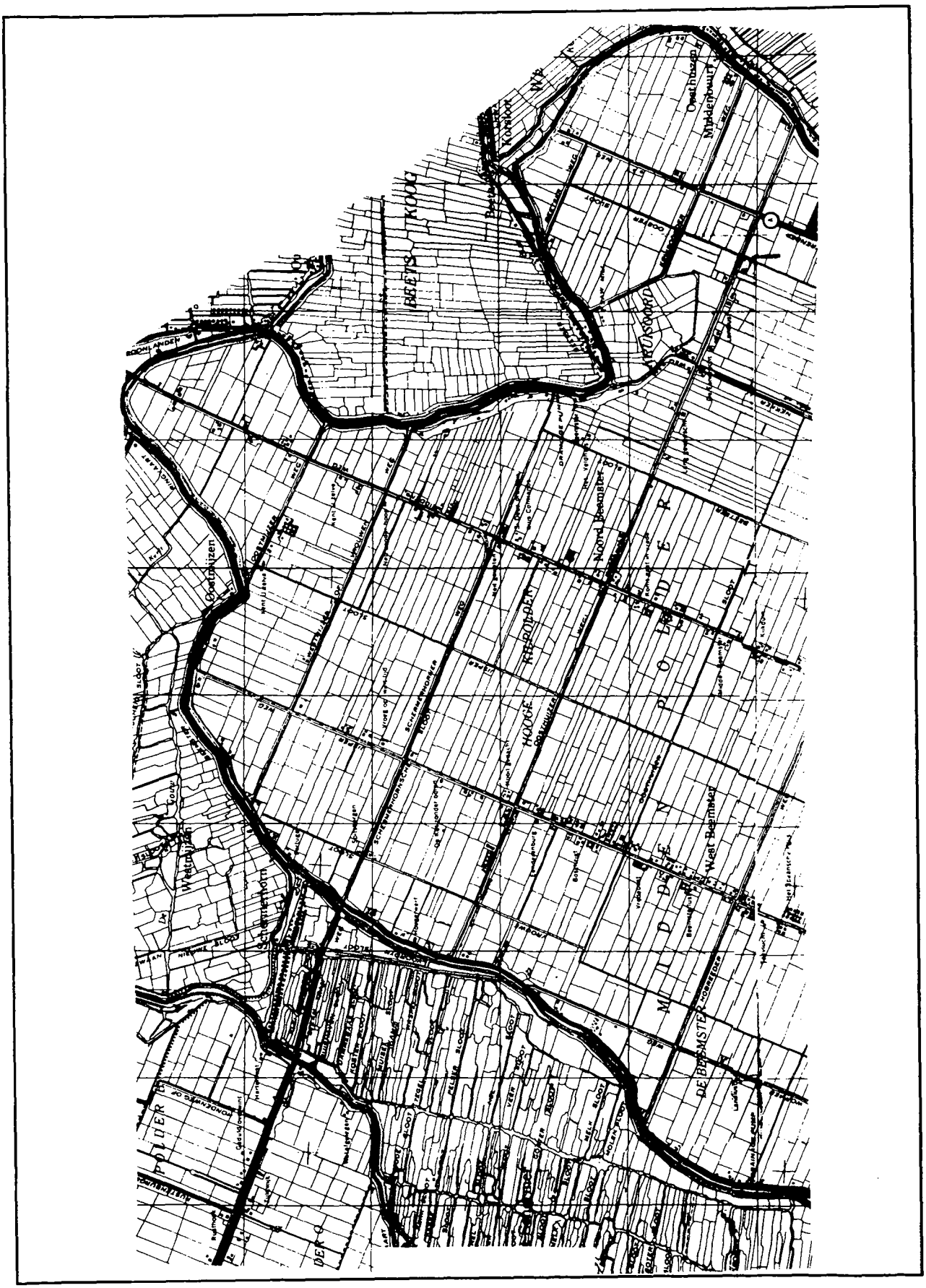
Oostzaan
Westzaan
Schermerhorn
Noord Beemster
West Beemster
Middenbeemster
Oudkarspel
Koorn
BEEMSTER POLDER
DE BEEMSTER
POLDER
HOOGE
KEEPOLDER
ARDSOORD
BEETS
KONG
WIJK
Oostzaanderwijk
Westzaanderwijk
Schermerhornerwijk
Noordbeemsterwijk
Westbeemsterwijk
Middenbeemsterwijk
Oudkarspelerwijk
Koornerwijk
Beetskongerwijk
Ardsoordwijk
Hoogekeepolderwijk
Oostzaanderdijk
Westzaanderdijk
Schermerhornerdijk
Noordbeemsterdijk
Westbeemsterdijk
Middenbeemsterdijk
Oudkarspelerdijk
Koornerdijk
Beetskongerd

5B. Gemeente Beemster in 1943: zuid

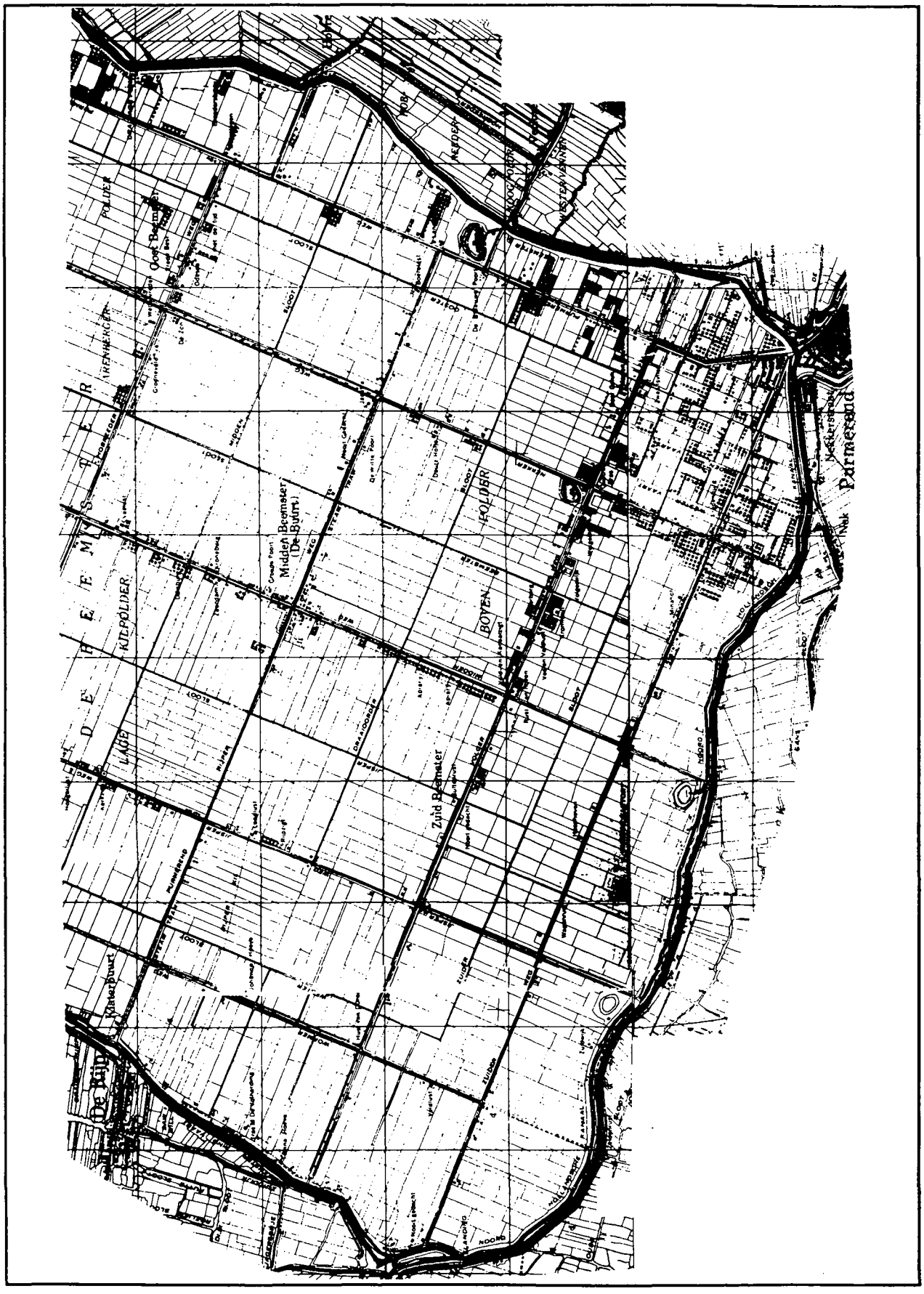

6A. Gemeente Beemster in 1983: noord

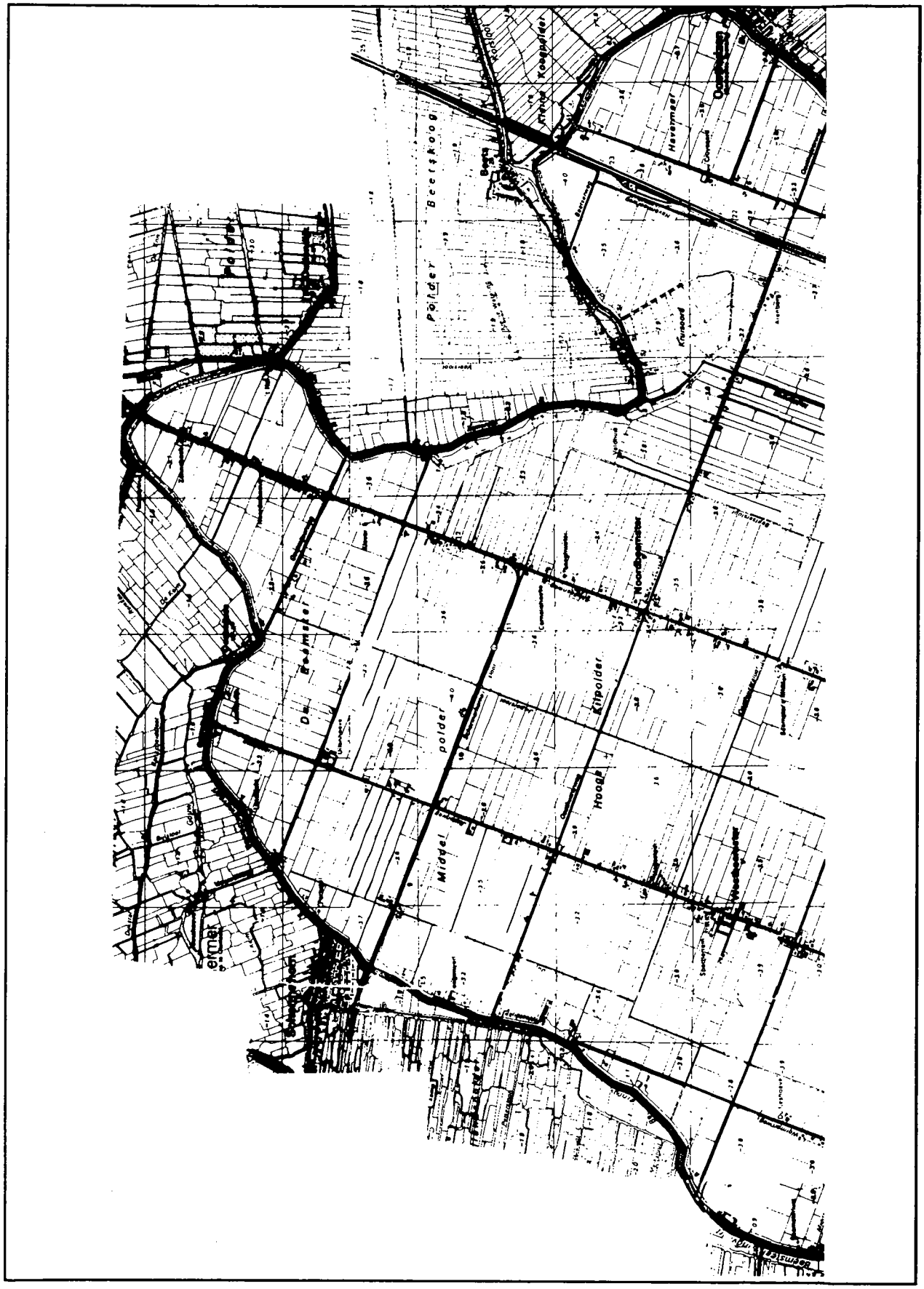

6B. Gemeente Beemster in 1983: zuid

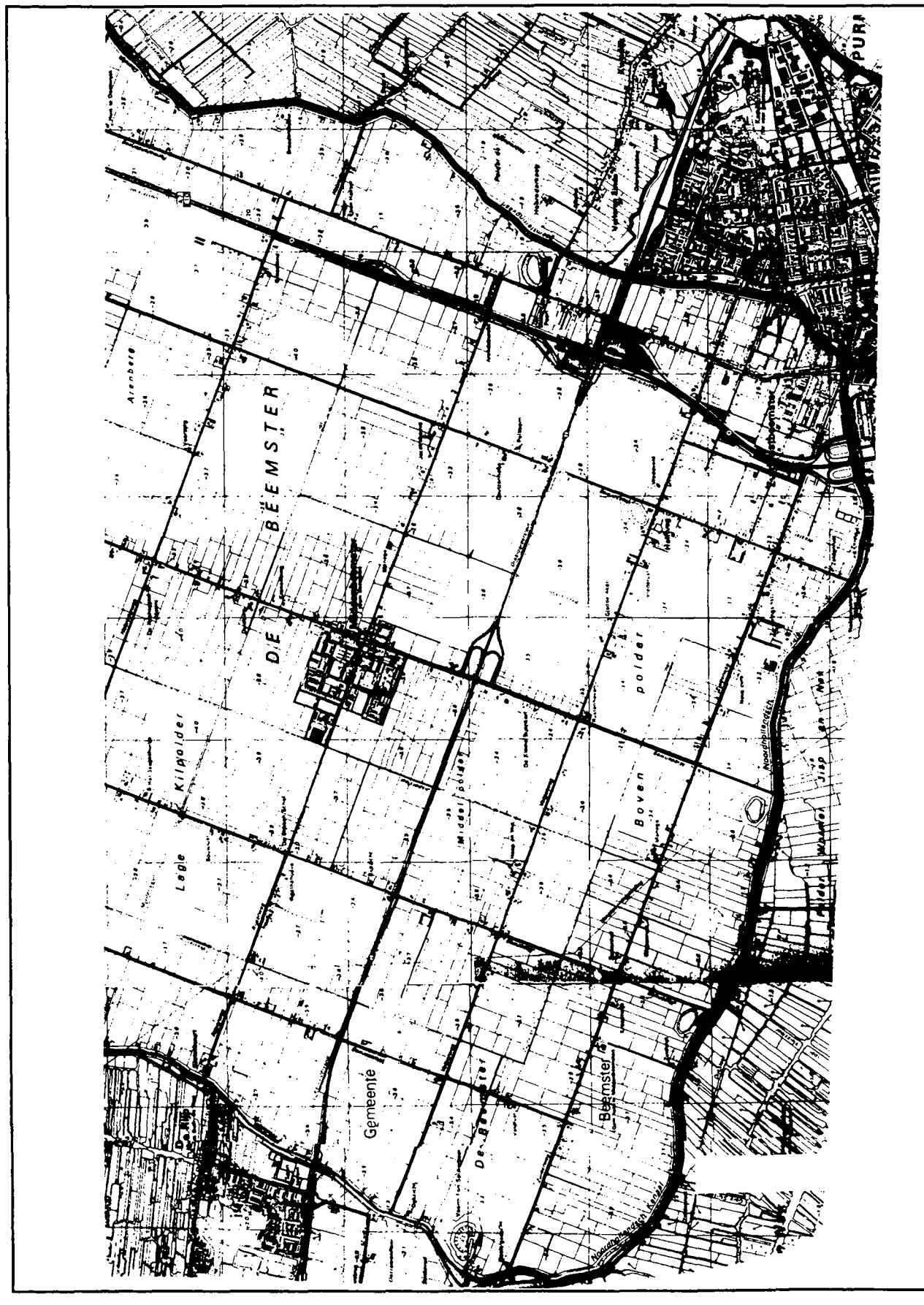

7. Gemeente Beemster in 1985

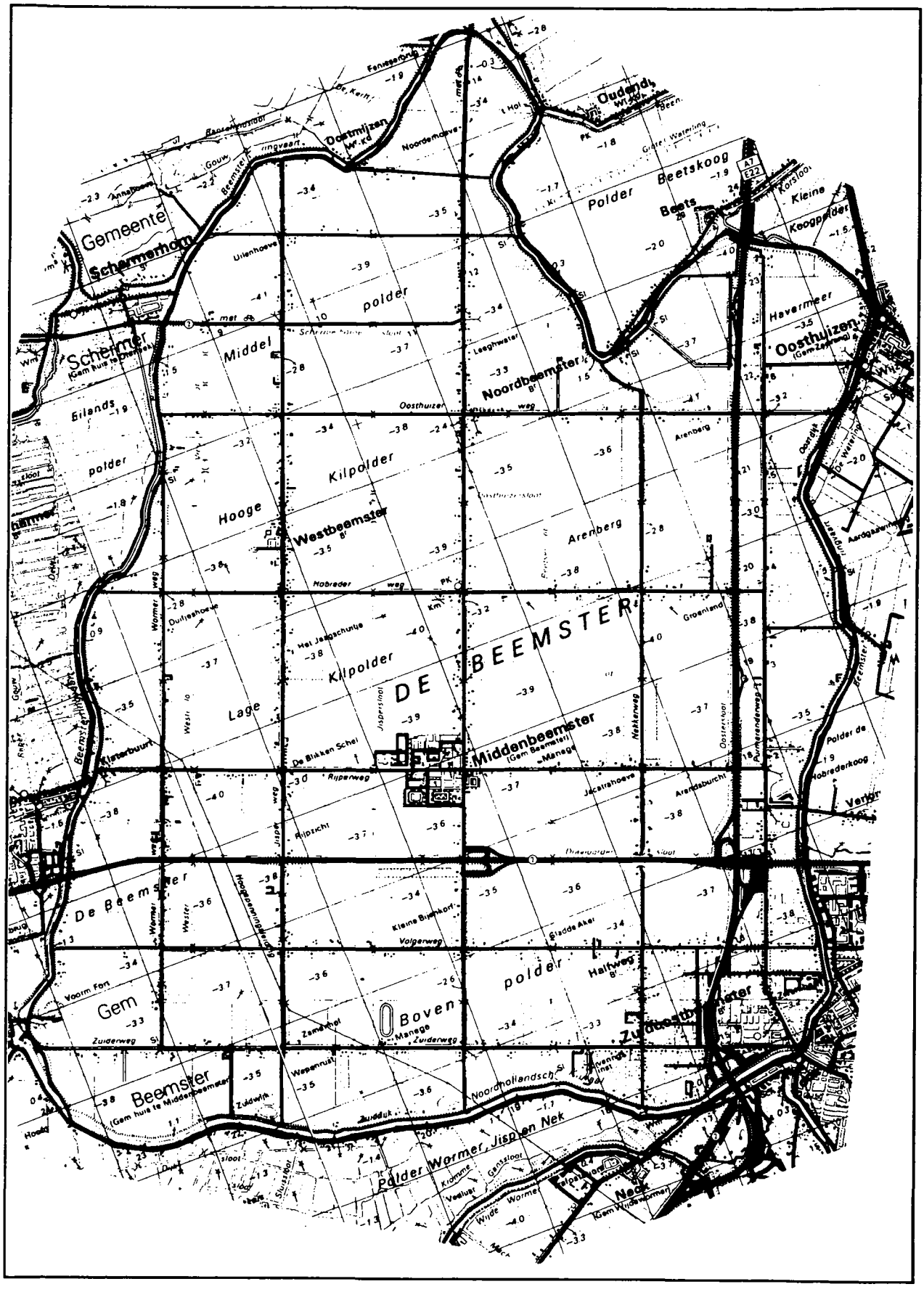

8. MIP-deelgebieden in gemeente Beemster

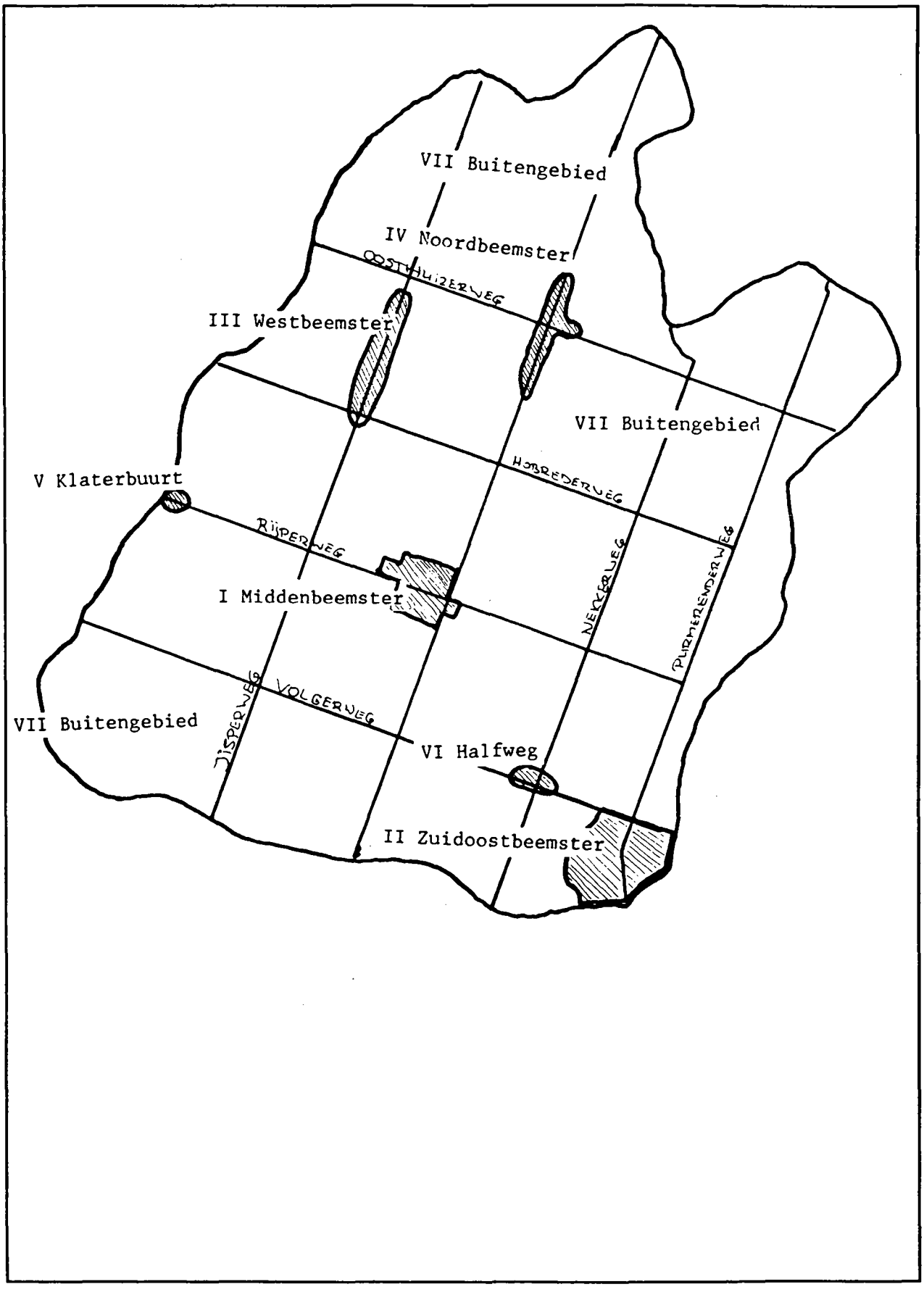

9. Bodem en landschap in Beemster

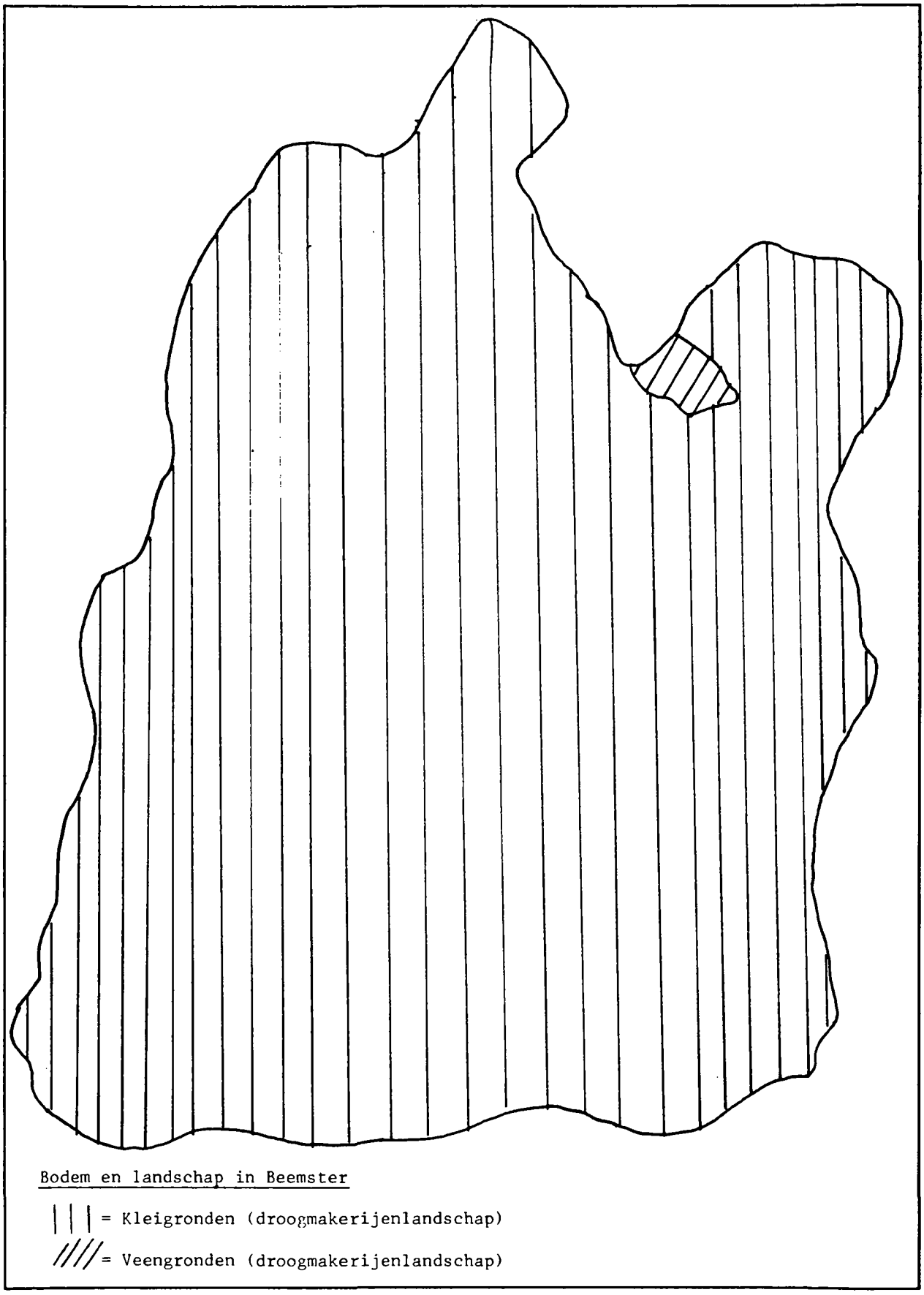

10. Wegen in Beemster

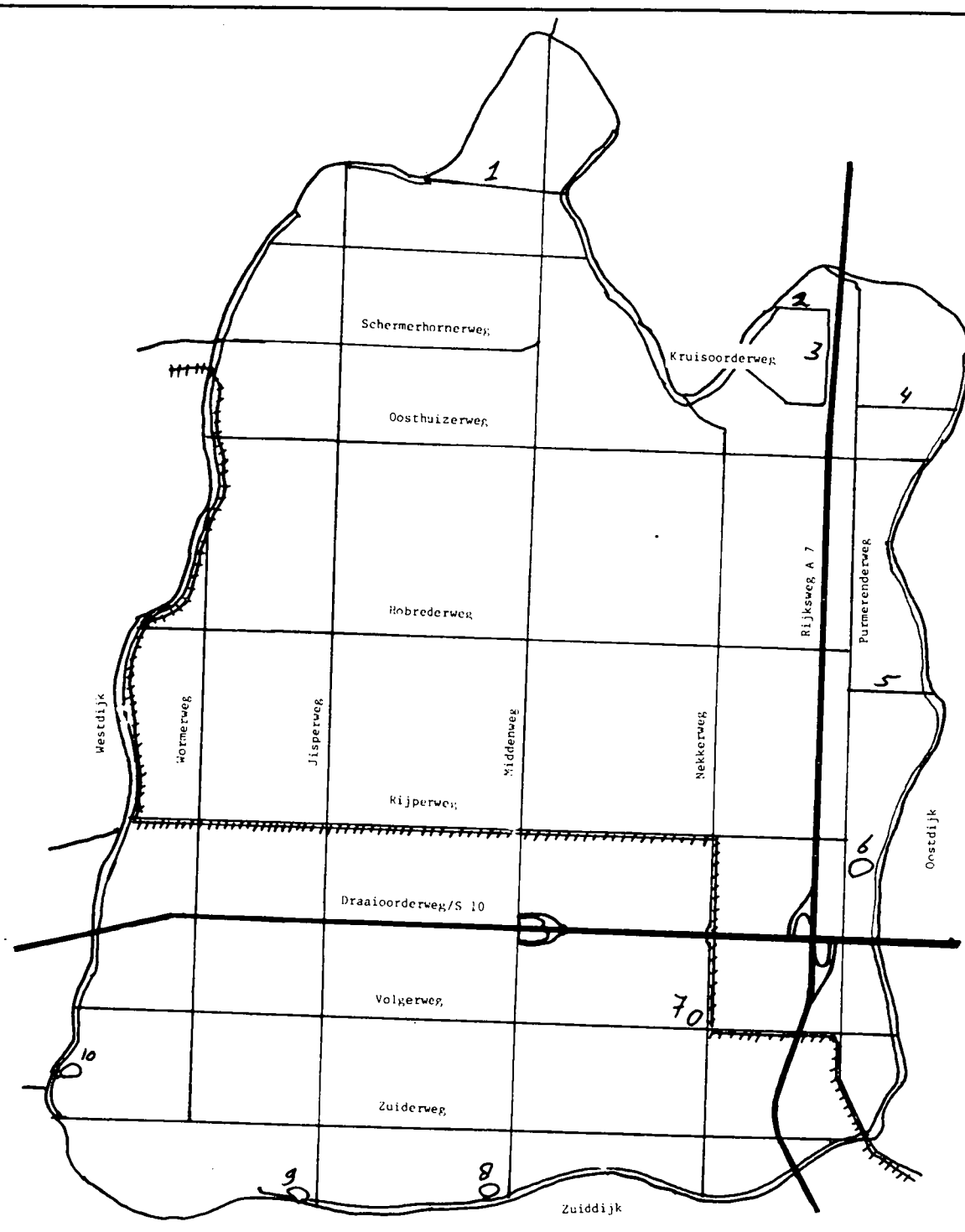

Wegen in Beemster

1 = Oostmijzerweg
2 = Beetserweg
3 = Havermeerweg
4 = Kerkeweg
5 = Hobrederlaan
6 = Fort benoorden Purmerend
7 = Fort aan de Nekkerweg
8 = Fort aan de Middenweg
9 = Fort aan de Jisperweg
10 = Fort bij Spijkerboor

= loop vml. tramlijn Purmerend-Alkmaar tussen 1895 en 1931

11. Wateren in Beemster

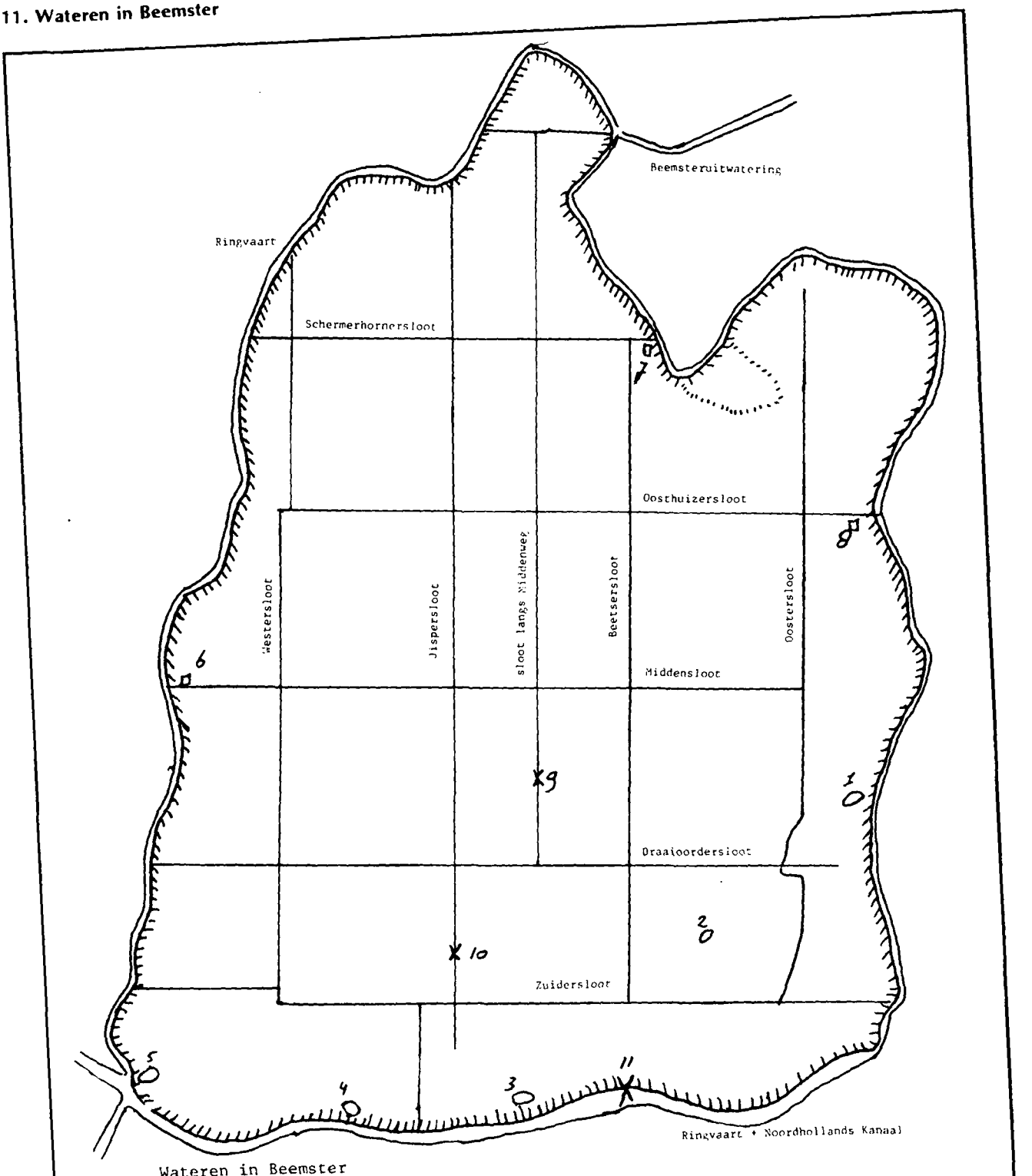

Wateren in Beemster

1 = Fort benoorden Purmerend
2 = Fort aan de Nekkerweg
3 = Fort aan de Middenweg
4 = Fort aan de Jisperweg
5 = Fort bij Spijkerboor
6 = gemaal bij De Rijp
7 = gemaal bij Beets
8 = gemaal bij Oosthuizen
9 = vml. damsluis (Rijperweg)
10 = vml. damsluis (Volgerweg)
11 = vml. inundatiesluis

= Ringdijk
= Kade rond Kruisoord

12. Ontwikkeling bebouwing Middenbeemster

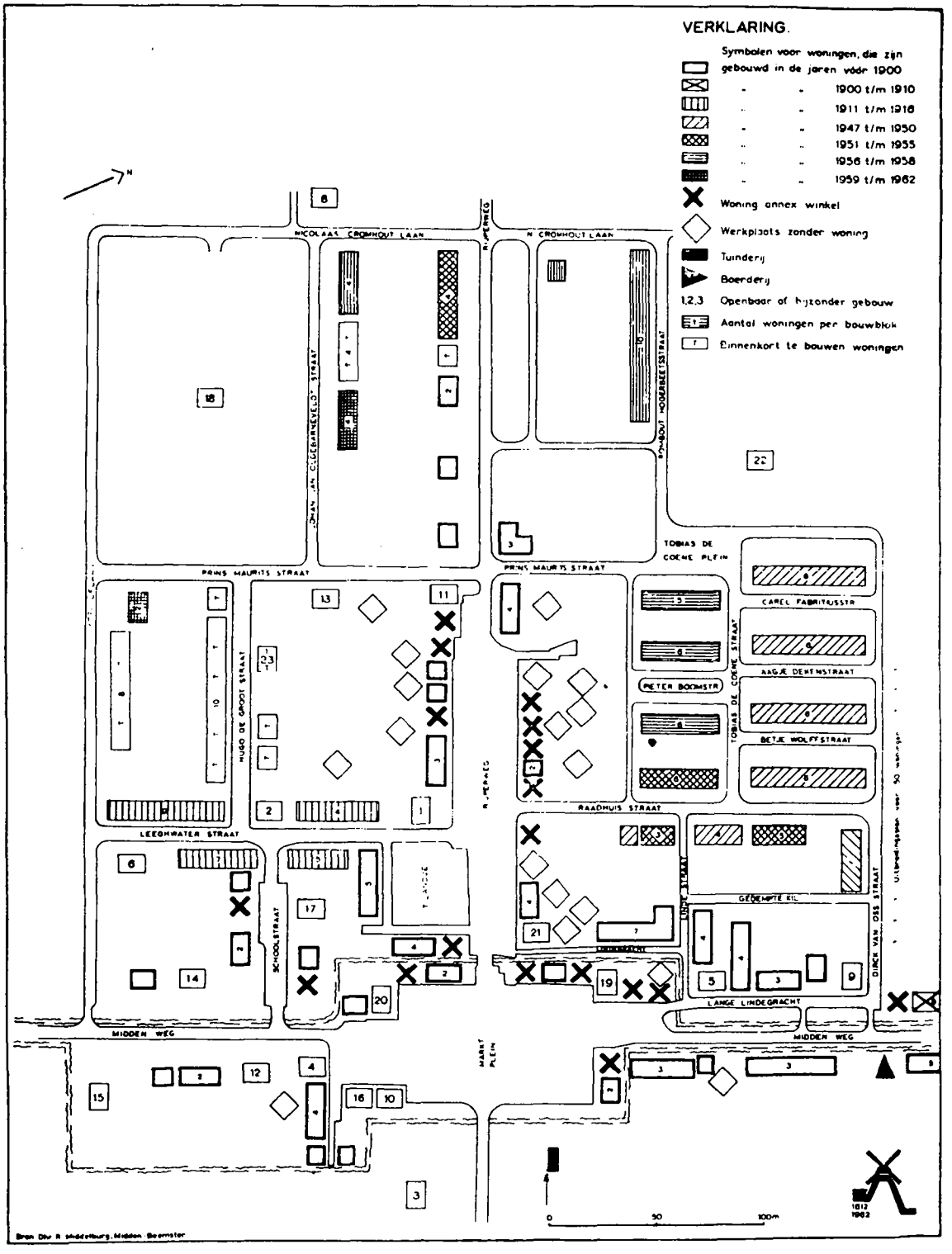

Funktionele plattegrond van Midden-Beemster, 1962

Verklaring: Openbare of bijzondere gebouwen of instellingen: 1. Raadhuis annex café-restaurant „Het Heerenhuis". 2. Gemeente-sekretarie. 3. Ned. Herv. Kerk. 4. Ned. Herv. kosterij. 5. Ned. Herv. rusthuis. 6. U.L.O. school. (7. O.L. school.) 8. Kleuterschool. 9. Groepsbureau Rijkspolitie. 10. Brandweergarage. 11. P.T.T. kantoor. 12. Museum „Betje Wolf". 13. Witte Kruisgebouw. 14. Polderhuis. 15. Nutsspaarbank. 16. Coöp. Boerenleenbank „Middenbeemster". 17. Coöp. Zuivelfabriek „Bamestra". 18. Begraafplaats met aula. 19., 20., 21. Café of café-restaurant. 22. Voetbalveld v.v. Beemster. 23. Toekomstige kleuterschool.

13. Ontwikkeling bebouwing Zuidoostbeemster

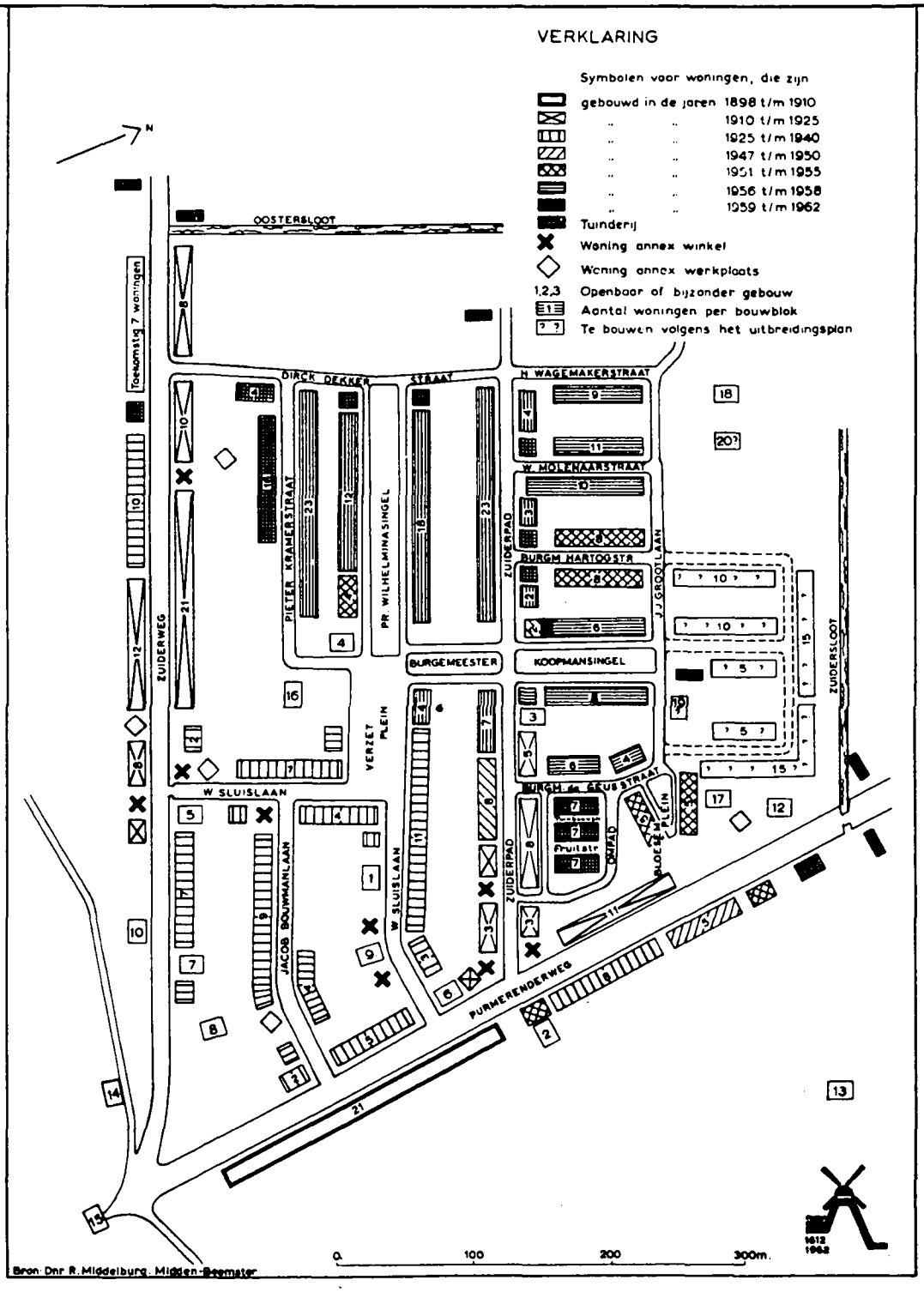

Funktionele plattegrond van Zuidoost-Beemster, 1962
Verklaring: Openbare of bijzondere gebouwen en instellingen: 1. O.L. School. 2. Lagere Tuinbouwschool. 3. Brandweergarage. 4. Ned. Herv. Kapel. 5. Bijkantoor Nutsspaarbank. 6. Coöp. Raiffeisenbank „Beemster-Purmerland". 7. Coöp. Boerenleenbank „Beemster". 8. Notarishuis. 9. P.T.T. kantoor. 10. Coöp. Land- en Tuinbouwvereniging „De Drie Meren", gevestigd in de z.g. Augurkenloods. 12. Café-restaurant „De Nieuwe Tuinbouw". 13. Rioolwaterzuiveringsinstallatie. 14. Noodbrug. 15. De oude buiten gebruik zijnde Beemsterbrug. 16. Kleuterschool. 17. Korfbalterrein met kantine k.v. B.E.P. 18. Voetbalterrein v.v. „Zuid-Oost-Beemster". ?19? Toekomstige verzorgingscentrum bejaarden, waarschijnlijk annex Witte Kruisgebouw. ?20? Toekomstig B.E.P.-terrein.

14. Plattegrond Middenbeemster

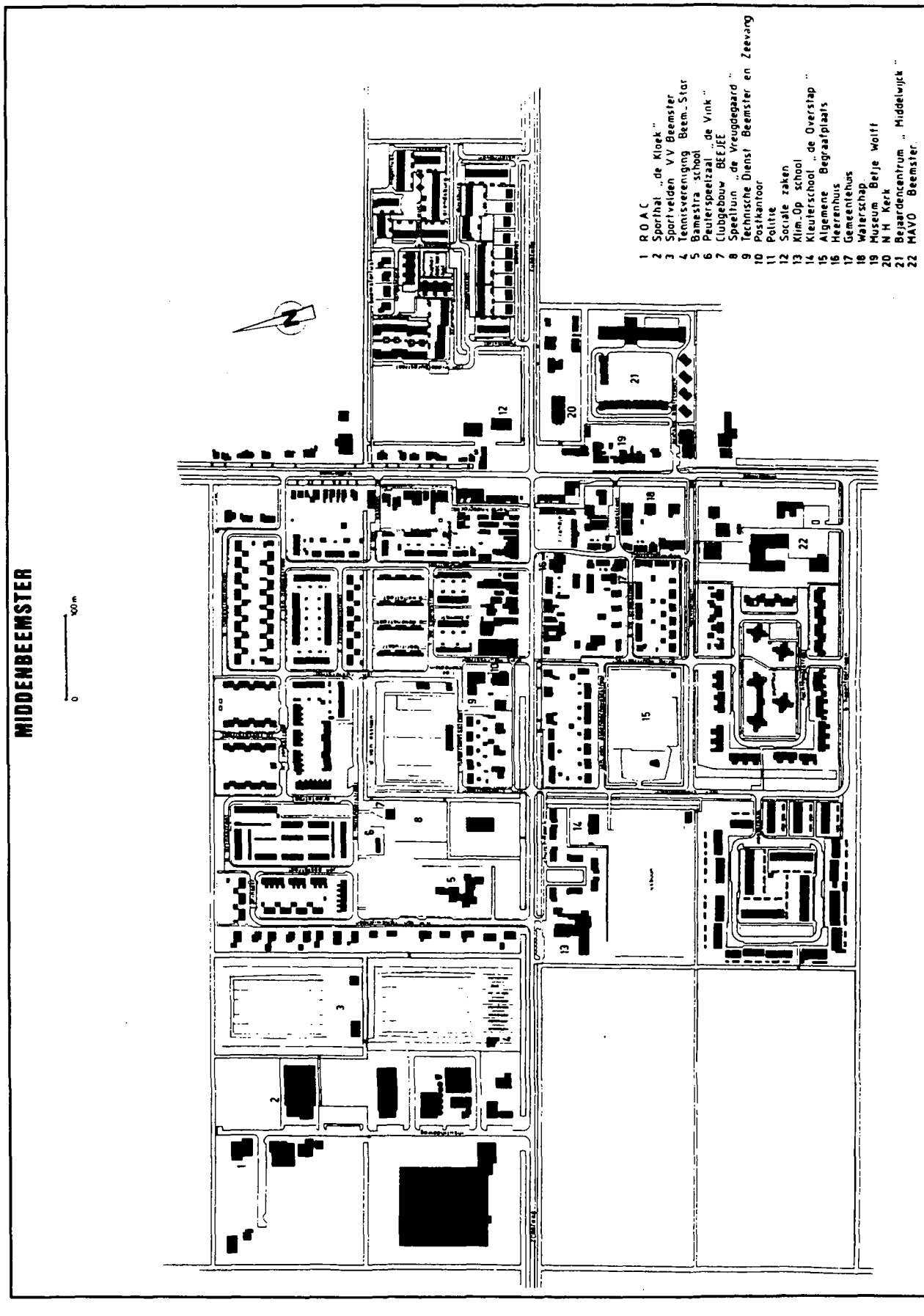

15. Plattegrond Zuidoostbeemster

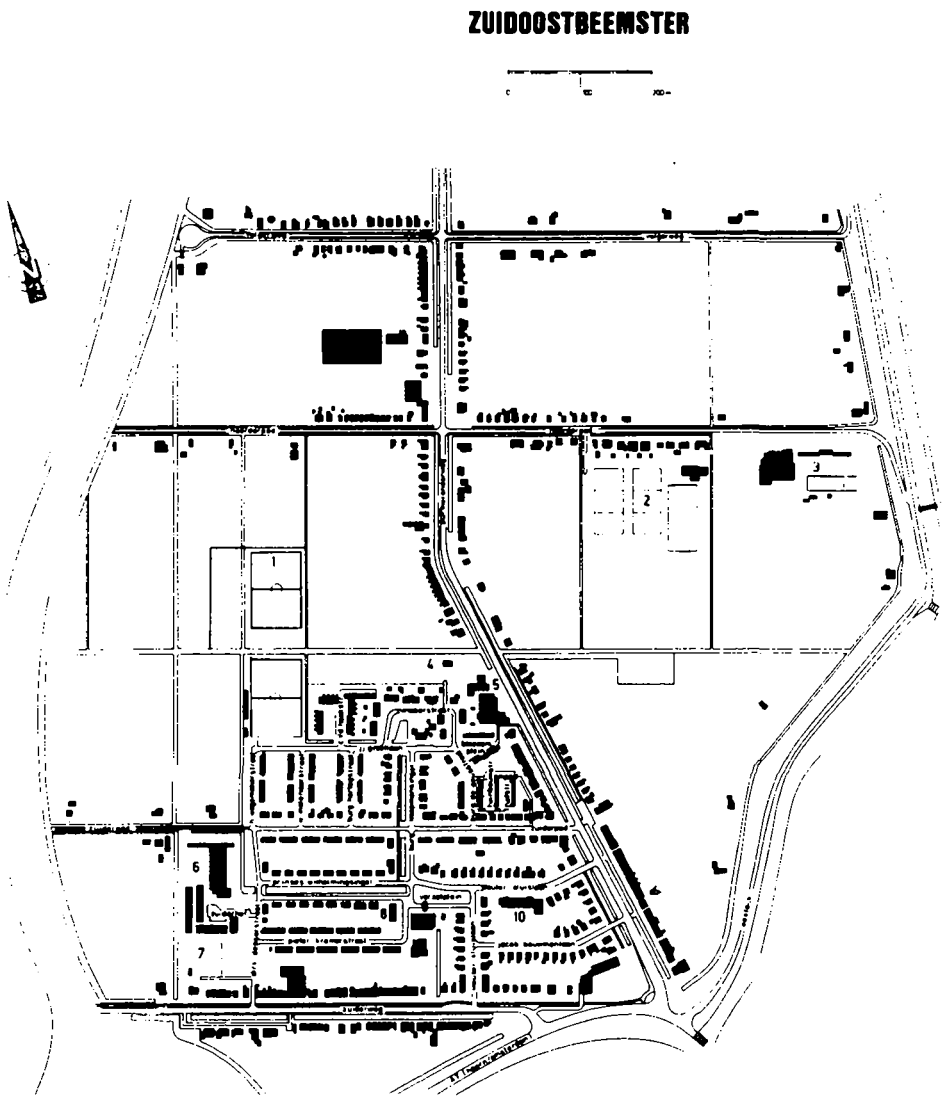

16. Overzichtskaartje gemeente Beemster

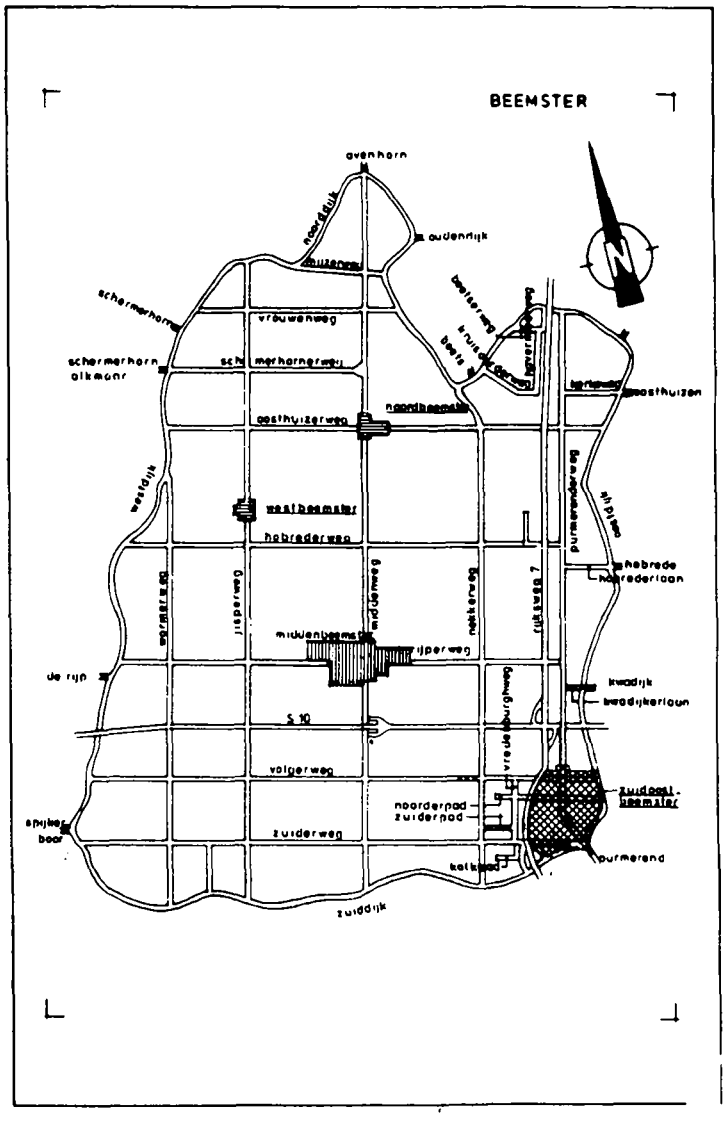

Register

Gemeente Beemster/Middenbeemster

001	Leeghwaterstraat 9	Gemeentesecretarie	9362
002	Leeghwaterstraat 26	School	9363
003	Middenweg 124	Boerderij	9364
004	Middenweg 130	Woning	9365
005	Middenweg 131	Woonhuis	9366
006	Middenweg 135	Politiebureau	9367
007	Middenweg 137	Woonhuis	9368
008	Middenweg 165	Horecabedrijf	9369
009	Middenweg 181	Kantoor	9370
010	Schoolstraat 9	Kantoor	9371
011	Middenweg 183	Woning	9372
012	Middenweg 185	Boerderij; Woning	9373
013	Middenweg 188	Boerderij	9374
014	Rijperweg 59	Woning	9375
015	Rijperweg 61; 63	Woonhuizen (2)	9376
016	Rijperweg 68	Woonhuis	9377
017	Rijperweg 73	Woonhuis	9378
018	Rijperweg 77; 79; 81	Woningen (3)	9379
019	Rijperweg bij 99	Brug	9380

Gemeente Beemster/Zuidoostbeemster

020	Noorderpad 33	Woning	9381
021	Purmerenderweg 120	Woning	9382
022	Purmerenderweg 140	Woning	9383
023	Purmerenderweg 179-197	Woningen	9384
024	Purmerenderweg 184-230	Woningen	9385
025	Purmerenderweg 232	Hotel	9386
026	Wouter Sluislaan 12	School; Woning	9387
027	Wouter Sluislaan 28 A	Bank; Woning	9388
028	Zuiderweg 176	Woning	9389

Gemeente Beemster/Westbeemster

029	Jisperweg 45	Boerderij	9390
030	Jisperweg 52; 53	Woonhuis; Kantoor	9391
031	Jisperweg 55	RK-kerk; Begraafplaats	9392
032	Jisperweg 56	Pastorie	9393
033	Jisperweg 74	Boerderij	9394
034	Jisperweg 88	Bedrijfsgebouw; Woningen	9395

Gemeente Beemster/Noordbeemster

035	Middenweg 49	Bovenmeesterswoning	9396

Gemeente Beemster/Halfweg

036	Volgerweg bij 68	Museum	9397
037	Volgerweg 24	geen	9398
038	Volgerweg 41	Herenhuis; Boerderij	9399
039	Volgerweg 46	Boerderij	9400
040	Volgerweg 54	Woonhuis	9401
041	Volgerweg 52	Woonhuis	9402
042	Volgerweg 60; 59	Boerderij; Woning	9403
043	Volgerweg 63	Woning	9404

Gemeente Beemster/Buitengebied

044	Hobrederweg 14	Boerderij	9405
045	Hobrederweg 29	Boerderij	9406
046	Jisperweg 10	Boerderij	9407
047	Jisperweg 11	Boerderij	9408
048	Jisperweg 13	Boerderij	9409
049	Jisperweg 19	Boerderij	9410
050	Jisperweg 29	Woning	9411
051	Jisperweg 96	onbekend	9412
052	Jisperweg 99	Boerderij	9413
053	Jisperweg 102	Boerderij	9414
054	Jisperweg 103	Boerderij	9415
055	Jisperweg 110	Boerderij	9416
056	Jisperweg 123	Boerderij	9417
057	Jisperweg 127	Boerderij	9418
058	Jisperweg 133	Boerderij	9419
059	Jisperweg 136	Boerderij	9420
060	Jisperweg bij 144	Weegbrug	9421
061	Kwadijkerweg 2; 2 A	Restaurant	9422
062	Middenweg 1	Boerderij	9423
063	Middenweg 2	Boerderij	9424
064	Middenweg 3	Boerderij	9425
065	Middenweg 5	Boerderij	9426
066	Middenweg 6	Boerderij	9427
067	Middenweg 7	Boerderij	9428
068	Middenweg 11	Boerderij	9429
069	Middenweg 27	Boerderij	9430
070	Middenweg 30	Boerderij	9431
071	Middenweg 33	Boerderij	9432
072	Middenweg 34	Boerderij	9433
073	Middenweg 44	Boerderij	9434
074	Middenweg 45	Boerderij	9435
075	Middenweg 67	Boerderij	9436
076	Middenweg 69	Boerderij	9437
077	Middenweg 77	Boerderij	9438
078	Middenweg 88	Woning	9439
079	Middenweg 95	Boerderij	9440
080	Middenweg 98	Boerderij	9441
081	Middenweg 107	Boerderij	9442
082	Nekkerweg 19	Woning	9443
083	Nekkerweg 22	Woning	9444
084	Nekkerweg 50	Woning	9445
085	Nekkerweg 70	Tuinbouwbedrijf; Woning	9446
086	Nekkerweg 79	Boerderij; Woning	9447
087	Noorddijk 19	Dubbelwoning	9448
088	Noorddijk bij 19	Opslagplaats	9449
089	Noorddijk 22	Woning; Werkplaats	9450
090	Noorddijk 23	Landhuis	9451
091	Oostdijk 11	Boerderij	9452
092	Oosthuizerweg 77	Boerderij	9453
093	Purmerenderweg 24	Bedrijfsruimte; Woning	9454
094	Rijperweg 16	Boerderij	9455
095	Rijperweg 17	Boerderij	9456
096	Rijperweg 25	Boerderij	9457
097	Rijperweg 115	Boerderij	9458
098	Schermerhornerweg 1	Boerderij	9459
099	Volgerweg 8	Kantoor; Woning	9460
100	Volgerweg 16	Boerderij	9461
101	Volgerweg bij 20	Duiker	9462
102	Volgerweg 30	Boerderij	9463

103	Volgerweg 37	Herenhuis met boerderij	9464
104	Volgerweg 39	Boerderij met stal	9465
105	Volgerweg 79	Herenhuis; Stolphoeven	9466
106	Westdijk 9	Boerderij met voorhuis	9467
107	Westdijk 32	Boerderij	9468
108	Westdijk 46	onbekend	9469
109	Wormerweg 14	Boerderij	9470
110	Zuiddijk 4	onbekend	9471
111	Zuiddijk 13	onbekend	9472
112	Zuiddijk bij 14	onbekend	9473
113	Zuiderweg 6	Boerderij	9474
114	Zuiderweg 28	Boerderij	9475
115	Zuiderweg 32	Boerderij	9476
116	Zuiderweg 66	Boerderij	9477

Colofon

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 3, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 - 14 31 43

Samenstelling
E. Raap en ir. R.L. Lourijsen
Afdeling Cultuur en Educatie, cluster Monumentenzorg
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk
Bureau Grafische Produktie
Centrale Bestuursdienst

Oplage
200 exemplaren

Haarlem, oktober 1993

Beemster